

DiZbi.HAZU | Digitalna zbirka i katalog Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

Preuzimanjem digitalne kopije pristali ste na uvjete korištenja

<https://dizbi.hazu.hr/a/?terms>

Zapis je preuzet s web adrese

<https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=i&id=169256>

Odpor i buna radi desetine : u biskupiji zagrebačkoj u XIV. vijeku / I. Tkalčić

	<u>a – analitička jedinica (sastavnica)</u>
	<u>2 – zapis ispod najviše razine (sve niže razine)</u>
<i>Autorstvo</i>	<u>Tkalčić, Ivan Krstitelj</u>
<i>Stranice</i>	165 – 230
<i>Predmet</i>	<u>Zagrebačka biskupija</u>
<i>Predmet</i>	<u>Hrvatska povijest 14. st.</u>
<i>UDK</i>	<u>94(497.5)"13" – Hrvatska povijest 14. st.</u>
<i>Vrsta građe</i>	<u>članak</u>
<i>Format</i>	<u>tekst</u>
<i>Licencije</i>	<u>PDM</u>
<i>Naziv zbirke</i>	<u>Vlastita izdanja</u>
<i>Dio skupa</i>	<u>Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti</u>
<i>Svezak</i>	<u>Knj. 49(1879)=knj. 49</u>

Odpor i buna radi desetine

u biskupiji zagrebačkoj u XIV. vieku.

Čitao u sjednici filologičko-historičkoga razreda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 15. srpnja 1876.

DOPISUJUĆI ČLAN IVAN TRKALČIĆ.

Već za dobe Arpadovaca imala je crkva zagrebačka velike borbe, osobito sa plemstvom, da obrani svoja krunom i zakonom zajamčena prava glede desetine, a ovakove borbe iztaknule su se osobito tada, kada je u političkih borbah naroda hrvatskoga proti ugarskomu glava crkve zagrebačke, biskup naime, više il manje zagovarao zahtjeve ugarskoga dvora; ali u prvoj polovini XIV. vieka, a naročito za prvih godinah vladanja Karla Roberta, razvio se toli žestok odpor proti crkvi zagrebačkoj, koj je napokon prodro i u sve slojeve stanovništva tako, da se je u obće mislilo, „ut fere totus mundus contra ecclesiam zagrabiensem visus sit conspirasse.“

U ovom odporu, koj se napokon pretvorio u očitu bunu, izticala se je najviše, kako rekoh, desetina; pa s toga, kako je ovoj razpravi zadatak razbistriti ovu dobu, o kojoj se do sada slabo znalo, scienim takodjer, da je potriebno, u kratko bar progovoriti koju i o desetini.

U kršćansku crkvu unešena je desetina iz sinagoge.¹ U knjigah novoga zakona, premda neima glede nje nikakove naročite zapovjedi, to ipak nalazimo primierah, da su prvi kršćani dragovoljno podpomagali i svećenstvo i sirotinju.² Ovakovim se načinom ukorenjena desetina u crkvi Hristovoj. No u trećem već vieku, a osobito kašnje kada je crkva zadobila slobodu, a svećenstvo dostalo ugleda, moći i posjedah, počela je u kršćanstvu jenjati ona rev-

¹ Vid. IV. Mojs. 18, 20. III. 27, 30—33. V. 14, 22—29. — Nehem. 10, 38. — Malak. 3, 8.

² Djela apost. 2, 45. Posl. II. Korinć. 9, 1—7.

nost za desetinu, kao suvišan prinos.¹ Svećenstvo ipak naslanjajuć se što na knjige staroga zakona, kao temelj novomu, što na postojeći više stotinah godišnji običaj, unašalo je sa kršćanstvom u zemlje evropske i zapovied glede desetine, koju je iz početka vruće samo preporučivalo², nu malo za tim ju i pod prokletstvom zahtievalo.³

Bogoljubni napokon franački vladaoi prvi su uvrstili ovu crkvenu odredbu i u civilni zakonik kao obvezujući zakon⁴, a njih sliedili su i ini kršćanski kraljevi.

Što se Hrvatske tiče, ovdje je bilo takodjer uvedeno s kršćanstvom i davanje desetine, to bo nam posvjedočuju listine već najstarijih poznatih hrvatskih velikih županah, naročito pako prisega kralja Svinimira.⁵

U personalnom savezu sa kraljevinom Ugarskom nije se glede desetine nanesla nikakova šteta hrvatskomu svećenstvu, jer je i Ugarska za prvoga već svoga pokrštenoga vladaoa prihvatila ovu obvezu, koju su i nasljednici Stjepana I. zakonom potvrdili.⁶

Progovorivši o desetini, koliko je trebalo, samo da se dozna za njezin početak i razvitak, spomenuti mi jošte treba komu i kako se je ona davala.

¹ Ciprian, de unit. eccl. c. 23. Domus tunc et fundos venumdabant, et thesauros sibi in coelo reponentes, distribuenda in usus indigentium pretia apostolis offerebant. At nunc, de patrimonio nec decimas damus, et cum vendere jubeat dominus, eruimus potius et augemus. — Augustin, hiponski biskup († 430) ovako se tuži: Decimae sunt tributa egentium animarum, quae ex debito requiruntur, et qui eas dare nollunt, res dicuntur invadere alienas, quas quidem deus in signum universalis domini suas esse asseverans pro suo cultu concessit usibus clericorum.

² Crkveni sabor u Toursu g. 567. odredjuje: Illud vero constantissime commonemus, ut Abrahamae documenta sequentes, decimas ex omni facultate non pigeat deo offerre. Harduin. Coll. Cone. III. 368.

³ Sabor u Maçonu, g. 585, nalaže: Unde statuimus et decernimus, ut mos antiquus a fidelibus reparetur, et decimas ecclesiasticis famulantibus ceremoniis, populos omnes inferat, quas sacerdotes, aut in pauperum usum, aut in captivorum redemptionem praerogantes suis orationibus pacem populo ac salutem impetrent; si quis autem contumax nostris statutis saluberrimis fuerit, a membris ecclesiae omni tempore separetur. Bruns. Coll. can. apost. II, 250.

⁴ Pertz. Mon. German. III. p. 18. 21. 32. 36. 37. 49. 73. 88.

⁵ Rački. Mon. Slavor. merid. vol. VII. ad vocem „decima“.

⁶ Decret. S. Stephani reg. lib. II. c. 18. — S. Ladislai decret I. c. 28. 31. 34.

Pravo na desetinu uživali su u pojedinim biskupijah dotični biskupi, ali zato bijaše im dužnost uzdržavati kaptol, podizati župe i hraniti sirotinju. Pobirati desetinu pa sabranu opet dieliti sa kaptolom bijaše po biskupe vrlo tegotno, pa su s toga već rano odstupili svojim kaptolom pojedine priedjele, da ih sami kanonici desetinaju; u biskupiji bar zagrebačkoj nalazimo takov odstup već za Stjepana II. (1225—1247). Dok su kanonici zajednički obitavali i za jednim stolom blagovali, bijaše im i desetina zajednička, nu kad su se u drugoj polovini XIII vieka u pojedine kuće razselili, počеше sabranu desetinu dieliti na pojedine članove, ali ipak s tom razlikom, da su arcidjakoni dobili jošter četvrtinu od one desetine, koja bijaše sabrana u njihovih arcidjakonatih, u koliko u istih nije mao biskup svojih vlastitih posjedah, od kojih se nije desetina pobirala za kaptol, dakle niti četvrtina desetinjaska za arcidjakona.¹

Iz početka desetnila se u biskupiji zagrebačkoj i goveda, nego u XIII vieku nenalazimo tomu već traga, tada bo davala se desetina samo od ovacah, kozah, svinjah, kokoših, te pšenice, raži, ječma, zobi, proje, bára, sierka i sočiva, zatim od meda, voska, lana, konoplje (povesmo) i vina, a napokon spominje se jošte desetina od prihoda mitnice, mostovine, brodarine i kunovina.

Desetinilo se pako na ovaj način. Za vrijeme žetve izašli su desečari u pojedine kotare i sela, pa zabilježili su u knjigu, koliko je koja kuća il zadruga dobila kupićah (računajuć na kupić 60 snopah), pa prema tomu odmjerili su desetinu ovako: tko je imao deset kupićah u pšenici, raži, ječmu il sočivu, bilo od svake ove vrsti posebice, ili od ovih svih zajedno, morao je dati u ime desetine kabal pšenice ili dva kazona, i to dostaviti svojim troškom u Zagreb. Od deset kupićah zobi uzimala se dva kabla zobi. Proja, bár i sierak ukupno se računalo, ali za desetinu nije se uzimalo od ove svake vrsti, već sama proja, i to od deset kupićah dva kabla proja.

Od ovacah i jarićah, ako ih se je našlo u pojedinca deset, to mu se uzelo deseto, nije li pako pojedina kuća il zadruga imala podpuno deset, to su desečari nastojali, da u dvojice a najviše u trojice toliko sastave, pa tada, označio je najprije desetinar, čije će

¹ Clericos autem, pro quibus huiusmodi decime in zagrabiensi exiguntur dioecesi suo modo consveto, antiqua consvetudo a jure eciam aprobata, intelligere voluit, dominum nostrum zagrabiensem episcopum et capitulum nostrum, ac archidiaconatus habentes in ecclesia antedicta.

desetiniti, pa bi tada taj, čija se uzimala ovca ili koza, uzeo najprije jedno za sebe, a od preostalih devet komadah, uzeo si desetar jedan. Gdje se nije moglo sastaviti deset komadah ovacah ili kozah, to bi se onaj manjak odkupio i to svaka ovca dinarom, a koza obulom il polovinom dinara. — Poput ovacah desetinitile se i košnice ili truke, ali samo novi rojevi. Nego najizdašnija desetina od životinjah bijahu svinje i to žirene jednogodišnje ili odojci. Tko je imao deset il više svinjah, uzeo je najprije za sebe jednu, a desetar birao si jedno od preostalih devet. Ako li se kod dvojice, a najviše kod trojice, našlo deset svinjah, uzela se za desetinu jedna, a onoga, čija se svinja uzela, morali su drugovi odštetiti po ucieni; u obće pako uzimala se dva dinara od pojedine nežirene svinje, ako ih se nije moglo sastaviti deset. Tko bi zatajio svinje ili inu desetinu, kaznio se deveterostruko t. j. deseto ostavilo se onomu, koj je zatajio, a od preostalih devet čestih polovina pripala je desetinaru, a polovina gospoštiji. Od povosma uzimala se za desetinu svaka deseta kita.

Desetina vinska ili od šire dielila se u dvoje, na mali i veliki rovaš (cultellus). Desetinu maloga rovaša pobirao je kaptol podpunu za sebe, dočim iz velikoga rovaša pripadala je kaptolu četvrtina desetine, dvie četvrtine uzimale se za biskupa, a od četvrte četvrtine, tri diela bijahu kanonika lektora, a četvrti prepozitov. Mjera za vinsku desetinu bijaše čabar, koj je držao u sebi pet kablovah.¹

Na desetinanje odašiljao je kaptol il svoga dekana il računare, il pivničara, kojim se od svjetovne vlasti pridružio po jedan izaslanik, prozvan *banovac* (homo *banowez dictus*), a ove moralo je dotično selo podvoriti objedom i večerom. Glede ove podvorbe bijaše svakojakih pritužbih, jer su mnogi desetinari bili prave izjevice; s toga odredio bijaše kaptol, da se ovim dade za objed dobre govcdine za tri ili četiri dinara, dvie kuhane kokoši i dvie opet pečene ili pečen kopun, kruha koliko će trebati, a vina pol kabla, isto toliko i za večeru. Konjem pako njihovim da bude siena i trave koliko će pojesti, a za svaki dan i noć jošte pol kabla zobi. U postne dane da se dadu tečna nemrsna jela, kako se pristoji. Napokon zaprietio istim pod globom od 40 solidah, „ne suas horrendas commessaciones et potaciones . . . de cetero habeant“.²

¹ Potanija o desetini i načinu desetinanja nalaze se u drugom svezku mojih „Poviestnih spomenikah biskupije zagrebačke.“

² Vidi moja Mon. episc. zagrab. II. c. XXXI.

Toliko budi u kratko rečeno o desetini i o načinu, kako se pobirala.

Opor proti davanju desetine u biskupiji zagrebačkoj nalazimo vrlo rano, a najviše pojavio se uz političke borbe. Već g. 1193, kada je političku upravu Hrvatske i Dalmacije preuzeo pečuvski biskup Kalan, dokinuo je odmah postojeću zlu porabu, da se naime crkvena desetina u kotarih krapinskom, okićkom i podgorskom, nesmiye više utjerivati za vojvodu slavonskoga, već za biskupa zagrebačkoga, dà odredio je, da se za istoga daje desetina od svih posjedah vojvodskih.¹ Za vrijeme razmiricah medju kraljem Emerikom i vojvodom slavonskim Andrijom (1198) i onih medju Andrijom II kao kraljem i sinom mu vojvodom Belom (1220) pojavio se bio strašan odpor proti crkvenoj vlasti, koja, kada je biskup Stjepan I. uzalud pokušao i zadnje sredstvo, izobćenje, bijaše napokon prinuđena uteći se u zaštitu same rimske stolice.² Za kraljevanja Bele IV. nalazimo više ovakovih odporah, tu se spominje lendavski župan Haholdo, koj je uzkratio kaptolu petgodišnju desetinu (1256)³, zatim spominju se kao odpornici (1267) plemići na Zelini⁴; a kada je g. 1267 zaključio sabor ugarski, da se desetina nedaje, a taj zaključak potvrdio kralj i prisegom, to se odmah suprotivili i zaniekali desetinu biskupu zagrebačkomu plemići u arcidjkonatu kamaričkom⁵, obćina petrinjska⁶, i Nikola, sin Držanov, u topuskom kotaru.⁷ Jedino visokomu ugledu pape Klementa IV, koj je pismom od 24. rujna 1268. upravljanim na ugarski episkopat, odsudio pomenuti zaključak, i biskupe ovlastio, da crkvenimi kaznami prićerati mogu odpornike na posluh⁸, pošlo je za rukom, da nije došlo do javne pobune, i da su rećeni odpornici u biskupiji zagrebačkoj nakon izobćenja u brzo se pokorili zakonu i nadomjestili, što bijahu zanijekali.

Za bezbrižne i nevaljale vlade Ladislava Kumanca (1272—1290), ponovili se prvanji odpori glede desetine. Medju odpornici spominju se Virovitićani i Lipovljanci, koji su „pretextu guerrarum, que in

¹ Mon. episcopatus zagrab. I. p. 5.

² Liber privil. episc. zagrab. fol. 82.

³ Vid. moja Mon. episc. zagrab. I. p. 113.

⁴ Ibid. p. 136.

⁵ Ibid. p. 140.

⁶ Ibid. p. 149.

⁷ Ibid. p. 179.

⁸ Ibid. p. 143.

partibus illis fuerunt“ zaniekali desetinu, i radi toga izobćeni bili (1280)¹, te Gusingovci Ivan, Nikola i Hinko, sinovi bana Hinka, koje je opet izobćio biskup Timotej (1281), što su mu ne samo zaniekali desetinu, već i biskupske posjede tako uništili, da iz njih nije mogao crpiti biskup nikakove koristi²; napokon spominje se, da je i udova kraljica Jelisava zaniekala desetinu od svojih posjedah oko Virovitice i Lipovljanah.³ Za deset-godišnje borbe proti posljednjemu Arpadovcu Andriji III. nastalo je u zemlji kletopiestno pravo jačega, koje je jošte za anžovinca Karla Roberta (1301) trajalo podpunih deset godina, buduć da se je taj mladi kralj imao boriti proti svojim suparnikom Vaclavu i Otonu bavarskomu, i proti silnomu neprijatelju knezu Matiji trenčinskomu, s toga bijaše Ugarska i Hrvatska skućena pod vlast pojedinih samosilnikah, koji su najviše išli za tim, da krunska i crkvena dobra popliene i posvoje, dok nije pošlo za rukom svećenstvu i plemstvu najprije uvjericom na rakoškom polju 10. listopada 1307, gdje su Robertu prisegli vjernost i obvezali se skršiti moć silničku, zemlji povratiti mir i poredak⁴; a napokon novom krunitbom istoga na rakoškom polju g 1310.

U ovih bunah i borbah proti zakonito priznatomu vladaocu, mnogo je postradalo svećenstvo, navlaš biskupi, ta skoro jedina no najčvršća poluga kraljeva. Iz pritužbe, koju su upravili na papu Klementa V. dne prvoga studenoga 1313. sakupljeni u Budimu biskupi, naime: Emerik varadinski, Ivan njitranski, Augustin zagrebački, Stjepan vesprimski, Nikola gjurski i Gjuro sriemski, doznajemo, da je postradala ne samo nadbiskupija ostrogonska, već i pomenuti pojedinci, i to tako „da im je od ciele inovine jedva preostao criep, u kojem bi si mogli žerave uzajmiti.“⁵

¹ Ibid. p. 201. 203. 204.

² Ibid. p. 207.

³ Ibid. p. 210.

⁴ Fejer, VIII. I. 222. Quicumque vero dignitatem aliquam, seu possessionem, tributa vel iura aliqua ad regalem magnificentiam vel regnalem pertinentia, obtinet, absque contradictione aliqua libere eidem domino nostro regi restituat, nisi forte hoc suum esse valeat evidenter ostendere. Possessiones eciam, seu iura alia, ad ecclesias, nobiles homines, vel quoscumque alios pertinentes, qui occupata detinent, nisi super eis legitima instrumenta ostenderit, ea suis dominis sine difficultate qualibet restituant, nullo unquam tempore ad eadem usurpacione qualibet redituri.

⁵ Licet quisque nostrum proprii parietis incendia destruccionesque ac devastaciones ecclesiarum suarum intus et extus adeo exustarum ut

Što se na pose tiče biskupije zagrebačke, poznato nam je to iz ine pritužbe, koju je suvremeno podastro papi biskup zagrebački Augustin Kažotić. On se naime tuži papi, da su usljed borbah, koje su u zemlji zavladae, neki svećenici i crkovni redovi, te markioni, vojvode, knezi, baruni i plemići i isti gradjani posvojili gradove, sela, zemljišta, posjede, prihod, prava i povlasti i inu imovinu spadajuću na episkopat zagrebački, pa ne samo da ista i sada bezpravno uživaju, već da prieče svećenikom i inim crkvenim osobam, te udovam i sirotinji, da nesmiju potražiti zaštitu u crkvenoga sudišta, da nedozvoljavaju biskupu graditi ni mlinah ni inih gospodarstvenih zdanjah na crkvenih posjedih, i da su ti otimači tako tvrdovrati, da neće dolaziti ni na ročišta, kada ih ovamo poziva ili sam biskup ili njegov vikar.¹

Biskup Kažotić tuži doduše papi sva bezdjela, koja su u ovo posljednje doba nastala u njegovoj biskupiji, i označuje kao krivce svećenstvo, plemstvo i gradjanstvo u obće. U koliko nam je poznato iz suvremenih listinah spomenuti ćemo na pose one, koji su se glede toga ogriješili. Što se svećenstva kasa, dakako da bijaše više župnikah, koji su uzkratili desetinu crkvi zagrebačkoj, naročito spominje se Nikola, župnik krapinski, koj bijaše g. 1311. osudjen, da od više godinah zaniekanu desetinu plati, koj premda se pokorio osudi, uložio je ipak prosvjed protiva istoj, pozivajući se, da je poveljom papinom riešen svake desetine.² Od crkvenih redovah poznati su nam tad. nji Križari (Cruciferi), koji su zaniekali kaptolu zagrebačkomu desetinu vinsku, od svojih sedam klietih, koje su imali po biskupiji zagrebačkoj.³ Plemstvo nebijaše nikada točan davalac desetine, a za ovih domaćih zadjevica zaniekalo ju je sasvim, te povrh toga posvojilo i neke crkvene posjede, a naročito znade se za bana Stjepana Babonića, da je vladao Medvedgradom nad Zagrebom kao svojinom. Napokon spomenuti nam je, da su zagrebački gradjani na Griču pobirali za gradsku blagajnu prihod od pijacovine i mitnice, koj bi usljed darovnice Andrije III imao pripasti kaptolu zagrebačkomu.

Na Kažotićevu pritužbu opunovlasti papa, pismom od 19. prosinca 1313, nadbiskupa zadarskoga, te biskupe: krčkoga i pečuv-

de facultatibus ipsarum vix testa remanserit, qua possit igniculus postulari. — Az esztergomi főkáptalan okmánytára. dipl. 8. p. 10.

¹ Theiner. Mon. Hung. I. p. 444.

² Mon. episc. zagrab. II. p. 59.

³ Liber privil. epis. zagrab. F. 22.

skoga, da kao skrbnici crkve zagrebačke uznastoje što više mogu, pa makar i crkvenimi kaznama, prisiliti otpornike na posluš, i da povrate crkvi prava i posjede, koje su joj ovi oteli.¹

Papin nalog razbio se na odporu plemstva, jer kralj i onako političkim borbama shrvan, mlad, mlitav i razkalašen nebijaše u stanju štiti svećenstvo proti premoći plemićkoj; a po svoj prilici niti htio nije, jer polučivši po svećenstvu krunu i žezlo, brzo je zaboravio što mu duguje: s toga ugarsko-hrvatskomu episkopatu nije preostalo ino, već sklopiti medju sobom savez proti svojim goniteljem, da, i proti istomu kralju.

Nekako rano u proljeću g. 1318 sastali se u koločkoj prvostolnoj crkvi, dostojanstvenici crkveni, naime: Toma, nadbiskup ostrogonski sa svojimi suffragani: Ivanom, biskupom njitranskim, Martinom jegarskim, Stjepanom vesprimskim, Nikolom gjurskim i Ladislavom pečuvskim, te fr. Ladislav, nadbiskup koločki i njegovi suffragani: fr. Augustin Kažotić, biskup zagrebački, Benedikt čanadski, fr. Benedikt erdeljski, Gjuro sriemski, fr. Petar bosanski i Ivanka varadinski. Svečanom prisegom na sv. evangjelje zadaše si vjeru, da sklapaju medjusobno što čvrstiji savez „nam triplex funiculus difficile rumpitur, et virtus unita agit fortius, quam divisa in partes“, te da će se uzajemno podpomagati proti nasilnikom, plieniteljem i osvajačem crkvenih dobarah i crkvene desetine, bili oni kakova mu draga staleža ili časti. Uglaviše jošte, da će kletvom prokleti sve one, koji bi udarili globu, ili namet ili robotu na crkvene kmete ili na njezine posjede. Odrediše i to, da, budući da se nemogu sastati u svako doba, jer razdaleko borave, to će si po porucih doglasivati, a tko bi njihove poruke zaprječivao u službi, ili njihove listove otvarao, da se prokune i izobči. Koj pako od sabranih ovdje biskupah iznevjerio bi se ovoj zakletvi, te bilo savjetom bilo činom podpomagao gonitelje crkve, da se smatra kao krivorotnik, i takovoga da skine rimska stolica s biskupske časti, bude li pako koj od svećenstva obreo se krivecem u sličnoj stvari, da ga prokune njegov biskup i liši i časti i beriva.“²

Što se je jošte na istoj sinodi razpravljalo, oskudujemo na vietih, nu svakako udaralo se na mlitavost i razkalašenost kraljevu; koj je tratio vrijeme u Temešvaru kao mladi udovac sa svojom ljubovcom vragoljenjem i igrama.

¹ Theiner. Mon. hung. I. 444.

² Feyer. Cod. dipl. VIII. 2. p. 144.

Pomenuta sinoda odaslala je takodjer kralju dva svoja člana, Ladislava biskupa pečuvskoga i Ivanku varadinskoga, koji su mu priobćili njezin zaključak i ujedno ga opomenuli, da se mani svoga pustolovja, dà naložili mu pod prijetnjom prokletstva, da što prije sazove sabor, na kojem da se uredi zemlja i pomogne ugnjetenomu svećenstvu.¹

Zaključak koločke sinode ipak se dojmio kralja; jer već na 15. ožujka izdao je proglas na sve ugarske župane, sudce i kastelane, gdje im strogo nalaže, da svim svojim uplivom uznastoje, da se crkvam sve ono povrati, što su do sada pojedinci posvojili.²

Krom ovoga proglasa na Ugre potvrdio je nješto prije (12. ožujka) crkvi zagrebačkoj sve njezine posjede i prava, kojom su ju obdarili njegovi predšastnici; to bi imao biti kao proglas na Hrvate. Ponajprije hvali se sam kralj u uvodu, kako razmišljajuć o tom da pospješi slavu božju bezsane sprovadja noći, a naročito da mu omilila crkva zagrebačka, koju su njegovi predšastnici utemeljili i nadarili, pak da se njezini službenici što jače požrtvuju za nju, to želi on da ju što sjajnije obsieva kraljeva blagodat, te prema tomu odredjuje, da ista spokojno uživa sve posjede, kojimi su ju obogatili ili kraljevi ili pojedinci, sa svim onim, što joj još i u buduće poklonili budu, da su kmetovi njezini u sudstvu odgovorni samo biskupu il njegovomu kaptolu, te da su dužni davati kunovinu, prisjelice, poslužbu, bir od jedanaest dinarah i ini od sedam dinarah. Potvrđuje za tim onu ustanovu, usljed koje pjenezničari i solari kraljevski nesmiju bez naročite biskupske dozvolje trgovati na tržištih crkvenih, a usude li se, to da se zativore na 40 danah i da izgube svoju trgovinu. Odobrava takodjer, da nijedan vojvoda, ni ban, ni župan, pa bio on poslan i od samoga kralja, neima prava od podanikah crkve zagrebačke tražiti ni prisjelice, ni podvorbe ni ikakova dara. Dozvoljuje jošte podanikom crkve zagrebačke, da smiju trgovati na svakom tržištu pod njegovom krunom, a napokon nalaže, da i vojvoda i ban kao i svaki pojedini biskupljanin, dužan je davati desetinu, bila to desetina kunovine, il uvoznine, pijacovine, kao i mostovine.³

Da zadovolji podpuno i inomu pravednomu zahtjevu koločke sinode, ureče kralj i sabor na rakoškom polju označivši za to dan prvoga srpnja 1318.

¹ Ibid. p. 168.

² Ibid. p. 165.

³ Act. Cap. Zagrab. Ant. f. I. nr. 4. Lib. priv. episc. zagrab. f. 9.

Na sazvani sabor prispjeli su iz Hrvatske punomoćnici kaptola zagrebačkoga i biskup Kažotić nekoliko danah prije, nego li ga je kralj otvorio, a uzrok tomu nije ini, već taj, da upute kralja i njegovu kancelariju, na temelju podastrtih poveljah, kako im se bezpravno povredjuju udieljena i krunom zajamčena prava. Upravo u to doba bijaše kaptol zagrebački u velikoj razpri sa zagrebačkogričkom obćinom i to radi pijacovine i uvoznine, koje sav prihod je nekoć poklonio Andrija III kaptolu zagrebačkomu, a sada ga svojatala pomenuta obćina. Prihod ovaj bijaše vrlo izdašan, jer kako doznajemo, plaćalo se u pomenuto ime od kolah sapetih tovarnih, od kuda mu drago došla, pa prolazila kroz Zagreb, 12 dinarah. Od kolah pako tovarnih, koja su vozila na Grič robu na prodaju, ovako se pobiralo: od pojedinih svežanjah skrletnoga sukna plaćalo se pol fertona ili 30 dinarah. Ino sukno ili roba procienila se, pa od svake marke procjene odpala su dva dinara za pijacovinu. Od kolah natovarenih žitom šest dinarah od prodavaoca, a opet isto toliko od kupca. U obće koliko je platio pijacovine prodavalac, toliko morao je platiti i kupac. Od svakoga konja trhonoše sa žitom dva dinara. Od svakoga sirca voska jedan dinar. Od svakoga stāra soli i od svakoga komada kovanoga željeza po jedan obul. Od kolah natovarenih vinom dva dinara. Od kolah svježih ribah šest dinarah. Od kolah nasoljenih ribah dvanaest dinarah, a bijaše li vizovina to od komada šest dinarah. Od svake košare većih ribah dva dinara, a od manjih po dinar, od koša pako, u kojem bijahu raci, obul. Od konja, koj se prodavao, šest dinarah, od kobile pako četiri. Za platno il sukno, što ga čoviek na krkaču izložio na trgu po dva dinara, Od svakoga vola, krave, teleta il junca po dinar. Od komada sitne životinje, obul; isto toliko od ovce i jarca. Od poveće svinje dinar, od polića ili polugodišnje svinje obul; a od košare odojakah takodjer obul. Od svake kože, bilo pitome il divlje zvieri, razmjerno il dinar il obul. Od svakoga vrća meda obul. Od kozličah, koji s materami na trg se vode, do svetka uzašašća nije se plaćalo ništo. Od haljine mužke il ženske, smedje boje, obul, od ostalih haljinah uzimalo se po kakvoći tvari. Od svake vreće žita il sočiva uzimala se mjerica. Od sira, voća, predje il lana po običaju. Od kolah natovarenih drvi jedno poleno, od kolah natovarenih debelimi daskami po procjeni dinar ili obul, a od drvah za gradju obul. Ovamo se pribrajao i obrtni porez, svaki bo obrtnik bijaše dužan platiti od svoga obrta o božiću pet dinarah, a o vazmu opet pet, a na dan Stjepana kralja takodjer pet dinarah. Od ne-

obične robe, koja bijaše izložena na tržištu, plaćalo se od procjene postotni dinar.¹

Občina gričko-zagrebačka, koja bijaše zlatnom bullom Bele IV povišena na slobodan kraljevski grad (16. studenoga 1242), uživala je i to pravo, da njezini gradjani nisu plaćali zemaljske ni državne mitnice, i da se je sajam držao u njoj dva puta na tjedan; ali to nebijaše za ovu občinu od nikakve koristi, jer dó Andrije III pripadale su kaptolu od gradske pijacovine dvie trećine, a treća kruni, dočim od g. 1292, dozvolom pomenutoga Andrije, postao je kaptol vlasnikom i one treće trećine, t. j. celoga prihoda gričko-zagrebačke pijacovine. Gričanom nebijaše ni malo u volji ova kraljeva odredba, a tim manje, što su oni ogromnim troškom obzidali Grič, uzdržavali sami gradske zidine i podmirivali troškove občinske uprave. Oni dakle, da namaknu gradskoj blagajni vrelo dohodakah, udariše daću na morsku sol, koju prozvaše solmierom ili stârom, i inu daću na živež, kojoj nadjenuše ime filjarščina, a ovu daću tražijahu i od podanikah crkve zagrebačke, pa i gdje mogahu odkidavahu od kaptolskoga prava pijacovine neki dio za svoju občinu.

Punomoćnici kaptola zagrebačkoga pritužili su se kralju na ovaj postupak gričke občine na 28. lipnja. Kralj, koj se iz podastrte mu darovnice Andrije III podpuno uvjerio, da je kaptol povriedjen u svojem pravu, a i onako želio, da što manje priepornih pitanjah dodje na sabor, potvrdi iznovice kaptolu sav prihod zagrebačko-gričke pijacovine i uvoznine, osim tridesetnice od inozemskih uvozah, koja se pobirala za kraljicu, te prepovje gričkoj občini vriedjati kaptol u njegovom pravu, i strogo im zabrani stvarati nove daće pod raznimi imeni.²

Sliedeći dan ili 29. lipnja poklonio se kralju biskup zagrebački Augustin Kažotić, i tom prigodom zamolio ga, da mu potvrdi posjed sv. Martina u Vaški, koj je posjed dobila g. 1230 crkva zagrebačka od Božjakah ustupivši im za nj ino zemljište prozvano Rasieka. I na ovu molbu pristade kralj, i potvrdi crkvi zagrebačkoj posjed sv. Martina u Vaški sa svimi pravi i povlasticami, kojimi su ga obdarili njegovi predšastnici.³

Na prvoga srpnja, u subotu g. 1318, otvorio je kralj sabor na rakoškom polju. Zaključci ovoga sabora nisu nam poznati, nu po-

¹ Mon. hist. episc. zagrab. II. p. 20.

² Ibid. p. 134.

³ Lib. priv. episc. zagrab. f. 6.

griješiti nećemo, uztvrdimo li, da se je tuj udaralo na kraljev nemar i razuzdani život, i da su ga biskupi sjetili dužnostih, koje ima napram crkvi i svećenstvu. Kralj se dakako teško opravdati mogao od priekora, pa da umiri razdražene duhove, obreče, da će potvrditi na saboru sva prava i posjede ugarsko-hrvatske hierarhije, i tim zajamčiti, da će bditi nad tim, da se ista i nepovriedjena na dalje sačuvaju.

Prema tomu na 4. srpnja potvrdi kralj „in presencia prelatorum et baronum“, sve znatnije povelje crkvi zagrebačkoj. Povelje, koje je tom prigodom podastro biskup Kažotić, a kralj ih iznovice potvrdio, bijahu: najprije ona Emerikova od g. 1199. kojom se prepovieda banom hrvatskim uživanje prisjelice i desetina kunovine od podanikah crkve zagrebačke, već da li biskupu pripada desetina od kunah i svinjah. Ina povelja bijaše Andrije II od g. 1217, kojom se odredjuje, da se neusudi nijedan ban pozivati podanike crkve zagrebačke pred svoj sud, niti kod njih kojom sgodom odsiedati, već da i isti daje biskupu desetinu kunah i desetinu inu, i da nastoji one, koji bi se tomu opirali, pričerati na to svojom vlasti. Zatim, da kraljevski poreznici, solari i novčari, neusude se trgovati na biskupskih tržištih, i da ljudi crkve zagrebačke nemoraju kupovati il prodavati svoju robu za ugarski novac. Napokon potvrdio je i inu povelju Andrije II od g. 1229, kojom odredjuje, da se desetina daje u naravi, nu ako li se komu prohtije, da ju može odkupiti novcem.¹

Pošto je tako zadovoljio kralj s jedne strane zahtjevom izraženim na rakoškom saboru, pobrinuo se i za to, da sklopi zakonitu ženitbu i to sa Beatricom, sestrom češkoga kralja Ivana.

Ova okolnost mnogo je priečila kralja, da se nije mogao posvetiti sasvim tomu, da se zaključci stvoreni na rakoškom saboru doslovice provedu, a navlaš, da prisili oporno plemstvo, da se pokori crkvi *osebito* glede davanja desetine. Ugarsko-hrvatski episkopat scienio je sada, da bi vrlo koristno bilo obratiti se u upitnoj stvari na glavu crkve, papu naime, i od njega zamoliti, da vrhovnim svojim uplivom podpomogne ugnjetenomu svećenstvu, a ovu zadaću namieniše biskupu zagrebačkomu Augustinu Kažotiću, čovjeku sveta života, u znanostih uzobraženomu i rječitomu, a i onako milomu tadanjemu papi Ivanu XXII.

¹ Lib. priv. episc. zagrab. f. 8. et 33. Mon. episc. zagrab. I. p. 7. 44. 63.

U Avignon, gdje je tada boravio papa, zaputio se je Kažotić ili pod kasnu jesen g. 1318, ili u proljeće sliedeće godine. U Hrvatskoj, a naročito u Čazmi, nalazimo ga jošte 2. listopada 1318, gdje dozvoljuje vjernomu svomu kanoniku čuvaru kaptola čazmanskoga Stjepanu, da može svoj posjed, koj je kupio u županiji moravačkoj, oporučno ostaviti svomu sinovcu Ivanu.¹

O Kažotićevom djelovanju u Avignonu kolali su po Ugarskoj i Hrvatskoj svakojaki crni glasovi, tuj se je govorkalo, da je on ocrnio kralja pred papom. Ovim viestim povjerova i sam Karlo Roberto, te nastojaše svimi načini skloniti papu, da ga premjesti na koju biskupiju izvan Ugarske. Ivan XXII badava je pismom iz Avignona odpravljenim na 1. listopada 1319 na kralja uvjeravao ga, da su klevetnici ocrnili Kažotića, dočim usuprot da je biskup pred njim o kralju vrlo dostojno i čedno govorio², kralj je ipak na toliko zamrzio na Kažotića, da se isti nije usudio više vratiti u Hrvatsku: to pako zaključujemo odatle, jer se u listinah kraljevih od g. 1319 i poznijih, u kojih se spominju crkveni dostojanstvenici, ime Kažotićevo svagdje izpušta.

Za to vrijeme, uslied zaključka prošloga sabora, učerivao je kaptol dužnu desetinu, ali je naišao s jedne strane na velik odpor, a s druge na ine poteškoće, koje nije bio vlastan sam odstraniti. Već prije Karla Roberta, jošte za kraljevah iz Arpadove loze, kada se pojavljali odpori proti davanju crkvene desetine, utekao se bio ugarsko-hrvatski episkopat pod zaklon kraljevski, i zamolio ga za moćnu zaštitu, t. j. bilo za naročiti kraljev nalog, bilo za vojnu pripomoć, pa je uslied toga od razporezane ili pobrane jur desetine odstupio kruni prema okolnostim dvadeseti ili stoti dio. Uslied domaćih razdora za posljednjega Arpadovca, a naročito do krunitbe Karla Roberta, kada je ugled kraljevski izgubio svoj sjaj i svoju moć, već pojedini velmože upravljali kraljevinom, to si po-najprije oni, a malo po malo i župani, podžupani i ini plemići posvojili to pravo za sebe, te nisu dotle dozvoljevali desetinanje, dok im se nije odmjerio dvadeseti ili stoti dio od dotične desetine. Osim toga bilo je i takovih plemićah, koji nisu tako dugo dozvolili desetinati svoje kmete, dok im se nisu platile dvie marke srebra ili slična vrijednost. Na ovakov jedan i drugi odpor nagazio je sada kaptol zagrebački, pa buduće da jedno i drugo bijaše protuzakonito,

¹ Liber priv. episc. zagrab. f. 31.

² Theiner. l. c. p. 464.

to je udario na otpornike prokletstvo i zatražio u kralja, da tu zloporabu dokine. Na 2. lipnja 1319 odpisa o upitnoj stvari Karlo Roberto kaptolu zagrebačkomu, te veli, da je vrlo shodno, da se desetina daje podpuna i drage volje, ali da neodobrava onakov postupak, da se s mjesta prokunu oni, koji se tomu opiru, a to s razloga „ut propter vicinitatem et proximitatem paganorum, fideles regnicole crebris ecclesiasticis non vexentur sentenciis, sed potius assidius oracionibus et piis patrum benedictionibus foveantur“, pa prema tomu određuje, da akoprem se je za njegovih predšastnikah davao kruni ili stoti ili dvadeseti dio od crkvene desetine, kao priznanje za uslugu, što se ista učerivala pripomoću osoblja poslanoga od kralja: to on odustaje od toga, ali ipak zahtieva, da oni dostojanstvenici zemaljski (barones regni), što je u Hrvatskoj bio ban, te jošte župani, podžupani ili ini privatni plemići, hoće li uzimati za sebe dvadeseti ili stoti dio od crkvene desetine, moraju zajamčiti svojim ugledom, da se desetinanje bez crkvene exkomunikacije izvesti bude moglo. Oni pako, bili plemići il privatne osobe, koji toga svojim ugledom izvesti nemogu, da nesuztežu za sebe dvadeseti ili stoti dio, a ako li su to jurve učinili, neka ih kaptol prijavi banom ili županom, koji će ih prisiliti, da vrate što su nepravедno pridržali. Napokon dokida kralj sasvim onu zlu porabu, naime, da kaptolski desetinari prije desetinanja moraju platiti dotičnikom dvie marke srebra.¹

Dok se ovako borio kaptol zagrebački s otpornici izvan Zagreba, bijaše prisiljen nastaviti inu borbu sa susjedi, t. j. sa gričko-zagrebačkom obćinom, koja uzprkos kraljevoj zabrani pobirala je solmierje i filaršćinu i ne male tegobe nanašala kaptolu glede pijacovine i mitnice. Ovaj prkos dojava iznovice kaptol samomu kralju, koj na 2. veljače 1321 iz Temešvara naloži banu Ivanu Baboniću, da strogo prouči što je u stvari, pa pronadje li da je solmiera i filaršćina shodna, da ih pridrži, i spoji sa tributom kraljevskim i tako dopita kaptolu; obrete li, da je taj novi namet štetan po stanovništvo ove kraljevine, koje u veliko rabi morsku sol, da ga jednostavno dokine, jer nove namete, bilo za mitnice bilo za sol, nije osim krune nikomu inomu dopušteno stvarati, pa ako i pojedine gradske obćine mogu kazniti svoje sugradjane globami, to ipak nemogu protegnuti to pravo na crkvenu vlast i njezine podanike, kao niti na one, koji nespadaju u njihovu obćinu.²

¹ Liber priv. episc. zagrab. f. 16.

² Act. Cap. Ant. fasc. X nr. 47.

Na zahtjev kraljev ureče ban Ivan Babonić oko Stjepanja sabor u Zagrebu „convocatis universis nobilibus, castris iobagionibus, liberis villis civibus et cuiuslibet condicionis hominibus.“ Na tom saboru pretresivalo se medju inimi i prieporno pitanje o solmieri i filjaršćini medju kaptolom i obćinom gričko-zagrebačkom. U ovoj parnici zastupala su kaptol njegova dva člana: Martin, arcidjakon vaškanski i meštar kanonik Gjuro, a obćinu gričku njezin bilježnik Toma. Rieć prvu prihvatiše izaslanici kaptolski kao tužitelji proti obćini, koja je bezpravno nametnula novu daću na sol i živež, te umoliše sabor, da prepovie gradskoj obćini uživanje solmiere i filjaršćine. Na to ustade bilježnik Toma, kao branitelj obćine, te reče, da sabor nije vlastan o tom odlučivati, jer da na temelju zlatne bulle nemora obćina za ikoj svoj postupak odgovarati nikakovu sudu van kraljevskomu. Na to mu odvrati ban, da akoprem se u zlatnoj bulli nespominje naročito ime banovo, to ipak u ničemu nekrnji ona banske vlasti, „cum in regno Hungarie excellentissima dignitas sit banatus“, pa da i onako ban sa saborom zastupa ovdje krunu, s toga zahtieva od bilježnika Tome, da iztakne ini razlog, kojim bi mogao opravdati postupak gričke obćine. Na banov zahtjev odvrati Toma, da grad ima i privilegij kraljevski, po kojem je vlastan uvadjati u svojem području nove daće i nove namete, a taj privilegij da će podastrieti visokomu saboru, samo neka mu se označi dan. Na ustanovljenom ročištu izkaže se doisto Toma kraljevskom poveljom, nu tuj napominjale se slobostine obćine t. j. da si grad bira vlastitoga sudca, da uživa patronatsko pravo nad svojom župom, da može svaki gradjanin razpolagati svojom imovinom po volji, i ako mu se nerači obitavati u gradu, da se slobodno izseliti može itd., nu u nijednoj tački nije se spominjalo, da je grad vlastan stvarati nove namete, a naročito solmieru i filjaršćinu; zato ban suglasno sa saborom odsudi obćinu na gubitak parnice, i da odšteti kaptol za sav do sada nepravedno pobrani prihod, pa solmieru i filjaršćinu pripoji kraljevskomu tributu, a dopita kaptolu. U zakonito uživanje ove nove stečevine uvedu na dan po svetku Stjepana kralja kaptol zagrebački: knez Nikola Stjepanov Čupor, plemić moslavinski i Stjepan knez vinodolski.¹

Kaptol zagrebački svojski se indi stavio na to, da si izvojšti oteta prava i utjera dužnu desetinu. Ali ovim svojim postupkom morao je naići na strašan odpor, u kojem počinjena bijahu nasilja,

¹ Act. Cap. Ant. fasc. X nr. 47.

oskvrnjivanja i ista krvna bezdjela. Dakako da o tom neimamo naročitih viestih, mi smo prisiljeni ovako zaključivati iz papinoga pisma od 6. studenoga 1321, u kojem veli, da mu je dojavio biskup Kažotić, da je u ovo posljednje doba bilo više slučajevah u njegovoj diecezi, gdje su crkve, samostane, grobja i ina sv. mjesta oskvrnjena postala, te moli papu, da dozvoli dotičnim svećenikom ista mjesta iznovice posvetiti, i to vodom, koju će prije blagosloviti koj biskup.¹

Svjetovna vlast, da se štetonosnim izgredom na put stane, bijaše dužna štititi svećenstvo, i njoj jedinjoj ima se pripisati, da je počeo odpor malo po malo henjati.

Prvi koji su se pokorili zakonu bijahu vitezi Križari. Ovaj red postojao je u biskupiji zagrebačkoj još u XIII vjeku uz ini vitezki božjački red. Dokinućem Božjakah pripala je njihova imovina Križarom, koji se uslied toga silno obogatili, te su za to vrieme bili vlasnici od devet vinogradah (cellaria), od kojih su plaćali kaptolu mjesto vinske desetine u naravi devet fertonah ili 540 dinarah dobrih banskih, a ovu svotu dizao je kaptol od njihova perceptora u Božjakovini. Za vrieme odpora proti davanju crkvene desetine obustavili su i Križari, a naročito od g. 1318, novčani desetinski odkup, koj niti na silne opomene kaptolske nehtjedoše izplatiti. Kaptol, koga je i sada državni zakon štitio, zaključio, da će sa odpornimi Križari dokinuti postojeći ugovor, te toli zaostalu koli i buduću desetinu utjerati od njih u naravi. Ovo bi bilo po sam križarski red vrlo štetonosno, s toga se oni obratili na svoga priora fra Filipa de Granana, i zamolili ga, da posreduje medju njimi i kaptolom. U svibnju g. 1324 zaputio je rečeni prior u Zagreb, gdje se dogovarao sa kaptolom, pa na 29 istoga mjeseca dodje do konačnoga sporazumka, tako, da su se Križari obvezali izplatiti šestgodišnji desetinski dug, i obrekli, da će u buduće svake godine tačno plaćati u ime desetine ustanovljenih nekoč devet fertonah.²

Ne dugo za tim, na 18. listopada, sklopio je kaptol slogu i sa obćinom gričko-zagrebačkom. U izpravi, koju je u ime ciele obćine izdalo gradsko poglavarstvo, naime sudac Pećman, te prisežnici i savjetnici: Nikola, Franko, Peterlin, File, Petar, Gjuro, Nikola i Juraj, vele oni, da promišljavajuć, kako su njihovi predji

¹ Theiner. Mon. Hung. I. p. 473.

² Liber priv. episc. zagrab. fol. 22.

živući u slozi sa kaptolom napredovali sa dobra na bolje, pa da i oni želeći se ugledati u njihov primjer, utanačuju sa kaptolom slogu i prijateljstvo. Uvjeti, pod kojimi su se pomirile obje stranke, bijaše: občina grička obriče kaptolu, da neće nikada više stvarati kakov namet, koj bi bio na uštrb kaptolskomu prihodu, već ista ostavlja kaptolu, da ga podpuno pobira, a nikoga, koj bi se ustručavao platiti i radi toga pritužen bio občini, neće ona uzeti u zaštitu, već prepustiti kaptolu, da mu on sudi; prihod pako od filaršćine i stāra pridržaje si občina. Dozvoljeno bijaše jošte kaptolu i njegovim ljudem, da svoju zalihu t. j. žito, vino il ine stvari koje će prodavati, mogu smjestiti il izložiti bilo na Griču, bilo u njegovom podgradju, a občina neće od te zalihe tražiti nikakove daće, osim one, koju će zahtievati posjednici kućah, u kojih pomenuta zaliha pohranjena bude, te da u istoj občini mogu kaptolski ljudi prodavati po volji žito i inu robu, kao takodjer i vino točiti; napokon zajamčila je občina, da neće kaptolske podanike, koji budu dugovali kojemu obćinaru, hvatati i na svoj sud vući, već dapače podpomagati će kaptol proti svakomu, koj bi se usudio vriedjati ga; a bude li dužnik obćinaru koj kaptolski podanik, bez naročite kaptolske privolje neće ga občina zatvoriti.¹ Većega vjerovanja radi priseglo je poglavarstvo u župnoj crkvi sv. Marka na žrtveniku sv. križa, na dan sv. Luke evangjeliste ili u četvrtak 18. listopada g. 1324.

U kaptolu zagrebačkom bijaše bezdvojbeno tada većina hrvatskih sinovah, pa se upravo ovoj većini, koja ako i nije prema današnjici shvaćala ideju narodnosti, al je ipak čuvstvovala za zemlju u kojoj se rodila i njezinih blagodatih uživala, bilo vrlo teško gledati, da ta zemlja propada sa domaćih zadjevicah, pa prisilila tudju italijansku i magjarsku manjinu, da se, popustivši nešto i odpornikom, uveo poredak i sporazumak u zemlji.

Kaptol se indi nagodio s nekojimi bar odpornici, a bio bi do isto vrstan svladati u kratko bar vrieme sav odpor, da se nije isti s druge strane na novo podjarivao, a to bijaše iz samoga biskupskoga dvora.

Biskup Kažotić od kako je g. 1319. ostavio Zagreb, nije se više vratio u Hrvatsku. Biskupijom za njegova odsuća upravljajše po svoj prilici prepozit zagrebački u crkvenih stvarih, dočim uprava biskupskih dobarah povjerena bijaše kanoniku zagrebačkomu Ivanu

¹ Mon. episc. zagrab. II. p. 135.

de Reate. Ako i jest kanonik Ivan savjestno bdio nad imanji biskupskimi, to su ipak providnici iznajmljivali pojedina zemljišta, nesklopivši prije valjani ugovor, a takodjer i bezbrižni bijahu da utjeruju dužni najam. Kolika se novčana šteta nanašala tada biskupu zagrebačkomu, razabiremo iz pisma papinoga, od 27. svibnja g. 1322 odpravljena biskupu pečuvskomu, prepozitu zagrebačkomu i kanoniku Ivanu de Reate, u kojem im veli, da mu se tuži biskup Kažotić, da odkako je odsutan iz biskupije, da mu se sa zle uprave nanaša velika novčana šteta: s toga nalaže papa pomenutim, da strogo opomenu sve dužnike, da što prije zadovolje svojoj dužnosti, a ako se budu suztezali tomu, da su ih vlastni udariti crkvenim prokletstvom.¹

Opomena papina nije ni najmanje uspjela, jer rečeni opunovlaštenici svojim samo ugledom nisu mogli iztjerati zaostale najamnine, a vojna pripomoć bijaše im uzkracena, jer je kralj sam bio javni protivnik biskupu. Ovo sve bijaše papi dovoljno poznato, pa s toga na 21. kolovoza i. g. odriče Kažotića od zakletve napram biskupiji zagrebačkoj, premjestivši ga na stolicu nucerinsku u Napuljskom, dočim za biskupa zagrebačkoga imenova Jakova de Corvo.²

Jakob de Corvo bijaše kao i njegov predšastnik fratar reda dominikanskoga, pa mu na 3. rujna 1322. nalaže papa, da se pripravi „ad providam gubernacionem dicte ecclesie“³, a za tjedan danah već mu dozvoljava, da se može posvetiti dati za biskupa i izvan rimske kurije.⁴

Novi biskup doznavši o neurednostih koje su postojale u biskupiji, pa kao tuđin nije se mnogo brinuo, da uvede poredak u istoj, oklievao je poći u Zagreb, te ga napokon pod konac g. 1323 prisiljen bio opomenuti i sam papa, da što prije zasjedne dopitanu mu stolicu.⁵ Teško je vjerovati, da je biskup Jakov posluhnuo papu; kako se čini, on biskupije ni vidio nije, već je u njegovo ime upravljao njom vikar mu Petar de Intristellis. S ovoga odsuća biskupova kolali su po Ugarskoj i Hrvatskoj razni glasovi, a napokon tvrdilo se, da je Jakov de Corvo i umro. Ovoj viesti povjerovala i sam kralj Karlo Roberto, pak da stolicu biskupije za-

¹ Theiner. l. c. p. 479.

² Ibid.

³ Theiner. l. c. p. 481.

⁴ Ibid. p. 483.

⁵ Ibid. p. 494.

grebačke dostane sin ovih kraljevinah, a ne inostranac, naloži prepozitu i kaptolu zagrebačkomu, da bira novoga biskupa. Kaptol dakako zagrebački, prije nego li je poduzeo izbor, obratio se bio na papu, ovaj pako, saznavši za to, odpisa u lipnju 1325 kralju, da opozove i uništi svaki izbor novoga biskupa zagrebačkoga, jer da Jakov de Corvo jošte živi.¹

Medjutim uvjerio se napokon i papa Ivan XXII, da nije biskup Jakov dorastao onoj zadaći, koju mu je namienio, pa ga s toga u ožujku g. 1326 dignu sa stolice biskupije zagrebačke, na koju posadi Ladislava de Kobol.²

Ladislav de Kobol bijaše za tada, premda djakon samo, ipak prepozitom titeljskim. Ladislava poznaše papa osobno, on bo bijaše u jeseni g. 1325 u Avignenu kod pape kao kraljev poslanik u poslovih kraljevine Ugarske.³ Ovu sgođu upotriebio bijaše Ladislav za sebe, pa se preporučivao papi mjesto mlitavoga Jakova de Corvo, za biskupa zagrebačkoga, a u tom poduzeću podpomagao ga i sam kralj, kojemu bijaše on ne samo poslanik, već i „familiaris“.

Imenovanje Ladislavovo za biskupa zagrebačkoga prijavi papa na 13. ožujka 1326 kaptolu, svećenstvu, te gradjanstvu, stanovnikom i vasalom biskupije zagrebačke, nadbiskupu kaločkomu kao metropoliti, i napokon kralju Karlu Robertu.⁴

Ladislavov izbor za biskupa zagrebačkoga nebijaše takodjer za biskupiju ni najmanje koristan. Viesti bar, koje su nam se sačuvala o njemu, nepreporučuju ga nipošto za ovoliko odlikovanje. Prema istim bijaše Ladislav de Kobol od naravi vrlo žestoke ćudi, on jošte za svoje mladosti kao djak bijaše običavao ne samo svoje saućenike i vršnjake, već i iste svećenike iztući do krvi bilo prostom rukom bilo toljagom. Uslied ovih potonjih izgredah podpao bijaše pod crkveno izobćenje, nu on, malo se osvrćuć na to, dà ni nezaprosiv odrićenja, dao se ipak rediti za djakona, a i kao takov bijaše u toj službi veoma nemaran, pa ipak kraj svega, neprimivši ni svećenički čin, posta on prepozitom titeljskim.⁵ Takov indi čovjek zavriedio je zasjesti onu stolicu, na kojoj su nekoč sjedili slavni hrvatski biskupi Stjepan Babonić i Augustin Kažotić!

¹ Ibid. p. 499.

² Ibid. p. 504.

³ Ibid. p. 501.

⁴ Ibid. p. 504.

⁵ Ibid. 513.

Ovo naimenovanje Ladislavovo za biskupa zagrebačkoga kako se neugodno kosnulo stanovništva ove biskupije, tako je i iznova podjarilo i odpor proti crkvenoj vlasti. Ovaj postupak poznat nam je iz pisma pape Ivana XXII, kojim pod konac g. 1326 javlja nadbiskupu soligradskomu, te pečuvskomu i vesprimskomu biskupu, da su opet neki svećenici i redovnici, te vojvode, markioni, župani, baruni, plemići, vitezi i gradjani posvojili posjede biskupa zagrebačkoga, pa da iste ne samo nepravedno uživaju, već i od istih uzkraćuju biskupu prihod i desetinu, te ih opunovlašćuje, neka uznastoje, pa makar upotriebili zato i oružanu ruku, da se, što je oteto, zakonitomu posjedniku što prije povrati.¹

Odpor ovaj proti najvišoj crkvenoj vlasti u zemlji izazvao je brzo ino odpor proti svećenstvu, a navlaš proti kaptolu zagrebačkomu, a svakako je zanimivo, da se ovaj put počelo udarati na kaptol iz najnižega sloja vlastitih njegovih podanikah. Kaptol zagrebački kao veleposjednik imao je tada više vrstih podanikah. Najodličnije mjesto zauzimali su predijaliste ili vasali, koji su dobili od kaptola pojedina predija na uživanje uz stanovite obveze, naime: davali su kaptolu podpunu desetinu od svega prirasta i plaćali svake godine ustanovljeni census. Od svakoga kmetskoga selišta davao je takov predijalista kunovinu ili u naravi ili mjesto nje osannaest dinarah, imao li je pako predijalista na prediju više od šest kmetskih selištah, to su dvie trećine kunovine odpale za kaptol a treća njemu. Predijalista, ako je imao više kmetskih selištah, bio je vlastan postaviti sudca ili vesnika, koj je u manjih stvarih sudio kmetovom, dočim veće razpravljao bi sam, a prekršaje, kao: ubojstvo, kradju, razbojničtvo i palež sudio je kaptol. Od parnicah, koje je razpravljao vesnik ili sam predijalista, sudbene globe pobirao je predijalista; osim toga bijahu mu dužni kmetovi obradjevati zemlje i trsja i donašati ugovorene darove. Predijalisti svakomu, koj bi zanemario obradjevati predij ili neplaćao od njega census ili suztegnuo desetinu, bijaše oduzet predij, koj bijaše opet na raspolaganje kaptolu.²

Drugu vrst kaptolskih podanikah sačinjavahu kmetovi. Ovi se dielili u dvoje, na kunovnjake (marturinarii) i na kmetove (coloni), koji su doduše na kaptolskih predijih uživali nešto zemljišta kao vlastito, ali radi toga imadijahu spram gospoštije i razne dužnosti.

¹ Ibid.

² Vidi moja: Mon. episc. zagrab. II. p. 40—44.

Kunovnjaci stanovahu po onih selih, koja je kaptol zajednički uživao, a ta bijahu: Lepaves, oko crkve sv. Ivana u Novoj vesi, Vrabče, Oporovec, Retkovec, Kašina sa posjedom Kozolinom, i Sesvete: zvalu se pako radi toga kunovnjaci, jer su svake godine morali davati kaptolu po jednu kožu kuninu. Osim toga na zapovied dekanovu morao je svaki kunovnjak raditi u kaptolskih zajedničkih trsjih dva dana u pojedinoj vinogradarskoj radnji, a povrhu toga donieti i sto kolacah, te grozdje pobrati i na svoj trošak dopremiti u Zagreb. Jošte vezan bijaše svaki kunovnjak, imao on jaram volovah il više, od svakoga jarma dva dana u proljeće, a dva dana opet na jesen obradivati skupna kaptolska polja, a hotio li se koj osloboditi od te dužnosti, morao je platit od svake rali četrdeset dinarah. Ovi kunovnjaci plaćali su kaptolu i daću, kakovu im je sam odmjerio jedan put na godinu, a bijaše li nužno i dva puta, a bir od žita i vina jednom samo na godinu. Dužni bijahu takodjer donašati kaptolskomu dekanu za skupnu diobu i darove, a to tri puta na godinu, o božiću naime svaki jednoga kopuna, pet jajah i dvie dobre pogače; o vazmu jedan sir, dvie pogače i deset jajah, a od cieloga sela skupno jedno janje; o Stjepanju pako dvie pogače, dva pileta, pet jajah, i opet svako selo po jedno janje. Umro li je kunovnjak bez djece i bez oporuke, to njegovimi pokretninami razpravljao je kaptol, a bijaše običajno, da se jedan dio namienio za dušu pokojnikovu, drugi dao se udovici mu ili rođakom, a što je preostalo zapalo bi kaptolu; načinio li je oporuku pred župnikom, bijaše mu ona valjana, samo se morao u njoj sjetiti kaptola kakovim darom. Nekretnina pako pokojnikova pripala je opet kaptolu, na koju je opet naselio ine. Isto tako pripala je kaptolu i ona nekretnina, ako je kunovnjak, počinivši kakov zločin, pobjegao ili se odmetnuti htio od kaptola.¹

Kmetovi prebivahu na pojedinih kanoničkih predijih. Kmetove ili je kanonik jur našao na svojem prediju, ili ih je uz uvjete sam naselio ondje. Dužnosti kmetovah spram svomu kanoniku bijahu ove: U proljeće morao je svaki kmet orati dva dana zemlje svoga gospodara, zasijati zob, oplieti ju, pa dva dana požeti i spremi u štagalj, a kada ju na trošak gospodarov izmlatili, morao ju je kmet na vlastiti trošak dopremiti u Zagreb, ili onamo, kamo mu bijaše naloženo, a na jesen opet dva dana orati za pšenicu ili drugi usjev, pokupiti ga i dostaviti svomu gospodaru. Istim načinom obraditi

¹ Mon. episc. zagrab. l. c. p. 22—24.

gospodaru i vinograde, naime dva dana rezati, dva dana okapati prvi put, dva dana koliti, dva dana kopati po drugoč, dva dana čistiti rozgve i vezati ih, i dva dana opet kopati po treći put; a k tomu jošte svaki kmet morao je na svoj trošak postaviti u trsje gospodarevo sto kolacah. Kmetovi bijahu dužni pobrati groždje, izprešati ga što bolje mogu i širu dopremiti u Zagreb ili kamo im gospodar naložio. Bijahu jošte vezani dva dana kositi sjeno, posušiti ga i dovesti kamo im zapovjedio gospodar. Moradijahu jošter ograditi plotom kuću i vrt gospodarov i dovažati iz gospodarevih šumah drvo za gradju i ogrjev, tako, imao li je kmet jednoga vola, bijaše dužan dostaviti jedan voz, za dva vola, dva voza itd.; napokon podvoriti primjernim obrokom gospodara, kada je došao na svoj predij, ali ne više nego dva puta na godinu. S druge opet strane bijaše dužan gospodar hraniti kmete u one dane, kada za nj rade, a ako se sami hranili, bijaše im dužan svakomu pojedince platiti pol dinara; za vrijeme berbe bijahu zadovoljni kmetovi, ako im se dalo samo govedine, nu onim, koji su vozili širu, davalo bi se dosta kruha i mesa, nu za to bijahu opet dužni podvoriti špana, koj je nadzirao berbu. Kako su kunovnjaci bili dužni donošati darove za kaptol, tako i kmetovi svojoj gospodi, a povrh toga dovesti mu o božiću jedna kola drvah, a o Stjepanju svi zajedno jedan kabal zobi i sagraditi mu u dvorištu jedan ljetnik. Jošte od svakoga prirasta žitnoga ili vina mogao je zahtievati gospodar od kmeta jedan dio, nu taj dio morao je biti manji od desetine. Glede oporukah pako bijahu kmetovi jednaki sa kunovnjaci.¹

Treću vrst podanikah kaptolskih sačinjavahu sluge (servi). Takovi sluge bijahu za tada samo seljaci u današnjem Markuševcu ili župi sv. šimunskoj. Već listine domaćih narodnih vladalacah spominju vrlo rano takove sluge², nu najviše dolaze oni u XI. i XII. vieku, i to po kraljevskih il vojvodskih imanjih. Svaki takov sluga sa svojom obitelji dobio je od kralja il vojvode od posjedah krunskih po komad zemljišta, obično jednu ral, a za to moradijahu se brinuti ili da krunska zemljišta neostanu pusta i neobradjena ili obavljati kakove ine službe. Prema tomu nalazimo u Hrvatskoj kraljevske sluge kao vinogradare (*vinitores regis*), svinjare (*subulci regis*), drvodjele (*carpentarii regis*), a bijaše nedvojbeno i ribarah i inih. Za vrijeme križarskih vojnah, kada se neizmjereno dignuo

¹ Ibid. p. 72. 73.

² Rački. Mon. spect. histor. Slavor. merid. v. VII. ad vocem „servi“.

ugled papah rimskih, oni bo su budili kršćanske narode na svete borbe i tim uticali više, nego li svjetski vladari u sreću zapadnih zemaljah, raslo je i bogatstvo crkve, jer pobožni kršćani, a osobito vladari, za izpokoj svoje duše, davahu silne darove biskupom i samostanom; a prema tomu poklonio je kralj Ladislav, utemeljitelj biskupije zagrebačke, sluge sv. šimunske, kaptolu zagrebačkomu.¹

Ovi sluge nisu davali kaptoln nikakove desetine, već svaka obitelj bijaše dužna obraditi jedno kaptolsko selište ili dvadeset i četiri rali nješto polja a najviše vinogradah, i od toga davati u zajednicu kanoničku petdeset kablovah vina, dakako, da su jih često od toga oprostili, što radi siromaštva ili elementarnih nepogodah, a osim toga bili su oni kaptolski listonoše, sluge, zvonari, drvodjele itd.

Kako je kunovnjake nadzirao kaptolski dekan, isto tako bijaše izabran svake godine, isti dan kada i dekan, t. j. dan pred svetkom sv. Lovre ili 9. kolovoza, za nadzornika ili župana ovih slugah (*comes servorum*), jedan član kaptola zagrebačkoga. Glavna njegova zadaća bijaše paziti na to, da se za skupnu kaptolsku pivnicu pobere i doveze od svakoga selišta petdeset kablovah vina. Toga radi, kada se započela berba, morao je takov župan biti prisutan ondje, a slugam bijaše dužnost podvoriti ga, i to ovim načinom: za objed dati mu mesa il govedjega il svinjskoga u vrijednosti od tri ili četiri dinara za prvo jelo, za drugo dva varena pileta i nešto oko njih (*cum suis condimentis*), a za treće pako pečenoga kopuna, a isto toliko i za večeru. Ako se župan dovezao ili dojašio, za konje mu na dan i noć pol kabla zobi, a siena koliko će trebati četiri konja. Šire pako i kruha u izobilju, u postne pako dane, da se dade polovina ove vrijednosti no nemrsnih jelah. Nedodje li župan na berbu, neka se njegovim ljudem samo polovina od hrane dade. Kada je pako župan svršio berbu i vraćao se kući, morao mu dati svaki sluga od selišta dva banska dinara i pol kabla zobi.²

Slugam sv. šimunskim bijaše ovakov teret vrlo nesnosan, pa kada je pod konac XIII vieka nestalo u Hrvatskoj najnevoljnijega staleža robskoga (*mancipia*), koj se prodavao za novac (*pretio in-*

¹ Ibid. p. 26—27. Quo iure autem . . . habitatores ville nostre, de sub montibus, servorum vocate, obtinuerit fundator nostre ecclesie, a quo ad nostram communitatem postmodum devenerunt ab antiquo, non recolitur ad plenum.

² Ibid. l. c.

troducti) ili za dušu namjenjivao (proanimati = dušnici), dizali se i oni na kaptol „sepius . . . nos affligebant rebellando“, da ih uzpostavi u red inih svojih podanikah.

Kaptol, koga je i onako već zamrzilo boriti se na sve strane, a opet očekujući novih odpora, bijaše prisiljen doskočiti zahtjevom sv. šimunskih slugah. Ponajprije indi posjed sv. šimunski, koj je do sada zajednički uživao, podieli na dvadeset i osam dielah ili predijah, označivši za svaki predij četiri kmetska selišta, naime: selo Bačun na pet dielovah, selo sv. Šimun na šest, a simo se ubrojilo jedno selište u Štefanovecu, jedno u Dešćevecu, a jedno opet u Godegojcu; selo Dešćevec na dva diela, selo Kritanovec na tri, ubrojiv ovamo jedno selište iz gornje Trnave; selo Trnavu na četiri diela, selo Bidrovec na dva diela, selo Štefanovec takodjer na dva, selo Vidovec na tri diela, povrh toga dva selišta u gornjoj Trnavi a dva u Štefanovecu koja spojena sačinjavahu jedan diel ili predij. Ova tako podieljena predija podielio je kaptol ždriebom među sobom. Što se pako tiče seljakah sv. šimunskih, odrediše, da će od sada poput inih kmetovah davati desetinu svega prirasta dotičnomu uživatelju predija, a mjesto dosadanjih petdeset kablovah vina, dati će četvrtinu prirasta vinogradskoga. Da se pako sasvim dadnu na obradjivanje poljah i vinogradah, to ih oslobodiše, da nemoraju ni kaptolu, ni dekanu ni pojedincu kanoniku činiti nikakove robote ni službe, nu kao vješti tesari budu dužni popravljati kaptolske mline, graditi ribnjake i splavnice i obavljati svaki tesarski posao.¹

Ovo preustrojstvo, da bude pravno, morao je kaptol prijaviti kralju ugarskomu kao svojemu patronu. Poslanstvo ovo predvodio je po svoj prilici vikar biskupov a kanonik zagrebački Dimitrija. Izaslanikom kaptolskim bijaše dvoje učiniti, uputiti krunu o svemu što biva u zemlji, i zamoliti, da svojim uplivom uvede red; a drugo pokloniti se netom imenovanomu biskupu, predočiti mu, kako se zlo upravlja biskupskimi imanji i zamoliti ga, da i on uznastoji u kralja, da se takvi neredi što prije uredi.

Kaptolsko poslaničstvo polučilo je svoju svrhu. Već na 15. srpnja 1326 odpravi Karlo Roberto pismo na vjerne svoje barune, župane, kastelane, činovnike, građjane i na svekolike stanovnike po biskupiji zagrebačkoj, pa im veli, da je dočuo sve bezrednosti, koje se sbivaju proti crkvenoj vlasti i imovini, a naročito, da se ugovori,

¹ Mon. episc. zagrab. II. p. 70.

kojimi se iznajmljuju crkveni posjedi, sklapaju bez dovoljna opreza, pa se tako isti odtudjuju: s toga nalaže, da kada biskup il njegov oekonom, u koga mu drago nadje, da je na temelju nevaljanih ugovorah osvojio koje crkveno zemljište, vlastan isto odmah oteti. Osim toga nalaže strogo svim, da tačno davaju crkvenu desetinu onako, kako to određuje zakon božji i po običaju sv. rimske crkve, te sasvim ukida dosadanju zlu porabu, kojom se svaki desetinjski kupić žita i svaki opet deseti kablič vina mogao odkupiti sa dva dinara, što nije desetina, već jedva dvadesetina. Napokon pod prijetnjom kraljeve srdjbe zapovieda banu Mikeu Prodaniću i njegovim činovnikom, da provedu ovaj njegov naročiti nalog, makar upotriebili za to i vojnu silu.¹

Poslie deset danah nakon ovoga pisma izda kralj opet novi proglas na sve biskupljane zagrebačke. U njem po najprije hvali se, da mu mnogo na srcu leži i bdije nad tim, da se nikomu nedopusti, da uživa stvari posvećene crkvi, ili da istu uznemiruje, a osobiti obzir da svraća na crkvu zagrebačku, koju su sveti i slavni njegovi predšastnici utemeljili i posjedi obdarili, s toga i on poput njih potvrđuje istoj sva njezina prava i povlasti, daće, zemljišta, dohodke i slobostine, i želi, da se u uživanju istih netaknuta uzdrži, a nalaže kraljevskom vlasti, da joj se povrate s mjesta svi oteti posjedi, zemljišta, sela, predija, užitci i prava, te napokon zapovieda vojvodam, banom, županom, kastelanom, sudcem plemićkim i svim zemaljskim činovnikom, da puste biskupu i kaptolu crkve zagrebačke mirno uživati se svih pravah, dohodakah i zemljištah.²

Na tolike i tako silne opomene moralo se ipak nešto odlučna učiniti. Ponajprije bijaše potrebno doznati, što je tečajem godinah oteto crkvi, a za tim isto povratiti joj. Prema tomu sastavi ban Mikae vrhovno sudište, kojemu je predsjedao zagrebački župan Punek, a bijahu mu uz bok Gjuro Gjurgjević (filius Georgii) i Jakov Vukotinov, župan turopoljski.

O djelovanju ovoga sudišta poznato nam je vrlo malo. Iz jedne samo izprave doznajemo, da su početkom prosinca 1326 pomenuti vrhovni sudci držali ročište u Topuskom, i to radi kaptolskoga posjeda Vinodola kod Hrastovice, koj bijaše duže već vremena otet kaptolu. Na ovom ročištu zastupao je kaptol kanonik Dimi-

¹ Liber privil. episc. zagrab. fol. 51.

² Act. Capit. Ant. fasc. I. nr. 5.

trija, dvorski kapelan i vikar biskupa zagrebačkoga, i tu je zahtievao od sudišta, da vrati kaptolu Vinodol. Na to ročište bijaše se sakupilo i mnogo svećenikah, plemićah i neplemićah, koji su prisegom potvrdili, da je Dimitrijina tužba istinita i zahtjev pravedan, pa uslied toga na 7. prosinca dosudi vrhovno sudište posjed Vinodol kaptolu zagrebačkomu.¹

U djelokrug ovoga sudišta nije spadalo izvesti drugi kraljev nalog t. j. učerati crkvenu desetinu, za to se imao brinuti sam biskup il njegov oekonom i kaptol zagrebački. Na temelju prvahnjega kraljevoga pisma od 15. srpnja bijaše naloženo banu Mikcu i zemaljskim činovnikom, da budu na ruku crkvenoj vlasti u pobiranju desetine, makar upotriebili za to i vojnu silu. Prema toj visokoj naredbi poslužio se bio i biskup i kaptol u učerivanju desetine i vojnom silom, a upravo tim nastao u biskupiji nov odpor, koj se kašnje izvrgao u podpunu bunu.

U koliko nam je poznato iz listinah, opirali su se desetinanju plemići po županiji križevačkoj, te ini plemići, kao Nikola Petrov lubbrežanin, Stjepan Opojev, Tomo Borčin, Ivan Vrbanov, Gjuro Pavlov, Pavao i Nikola Mihalići, Ivan Ivanov Junković, Nikola Stjepanov u Moslavini, Nikola Radošev Bakonić, Petar slovjenin, Jakov, Ivan i Petar Lovrini s Hotnje, koji se ne samo zavjerili medjusobno, da neće dati desetinu, već su priečili i biskupove ljude, da nisu desetinili ni njihove kmete; a napokon pristadoše uz ove i građani gričko-zagrebački.

O ovom odporu izviestio je ban Mikac i kralja, i „svoga dragoga kuma“ Ladislava biskupa zagrebačkoga, a ov, udari odmah odpornike crkvenim prokletstvom. Ovaj brzi i nepromišljeni postupak biskupov zadao je težku brigu samomu banu, s toga podje i sam u Ugarsku, da nagovori biskupa, neka digne tu crkvenu kaznu, koja bi mogla imati neugodnih posljedica, a ujedno takodjer izviesti o tom i kralja i zamoli ga, da svojim ugledom prisili odpornike na posluh.

Dok se ban bavio na Višegradu, naloži mu kralj, da u njegovo ime opomene neposlušne, a on doisto na 24. lipnja 1327. napisa Stjepanu, križevačkomu županu pismo, gdje mu u kraljevo ime strogo nalaže, da desetinarom biskupovim i onim ljudem, koji su kao kraljeva momčad uza njih, dodieli i svoje ljude, a u prisuću ovih, da se učeriva od svih stanovnikah ove županije bez razlike

¹ Liber. privil. episc. zagrab. fol. 51.

časti i dostojanstva crkvena desetina, a naročito u naravskih proizvodih, i to cjelovito bez svakoga manjka.¹

Vrativši se ban u Hrvatsku i doznavši, da se plemstvo križevačke županije nije njegovim nalogom baš ni malo zastrašiti dalo, ureče sabor u Zagreb. Zaključci ovoga sabora nisu se sačuvali za nas, no ipak toliko doznajemo, da se je i na saboru opiralo plemstvo i gradjanstvo svakomu davanju desetine, te ban bijaše prisiljen zamoliti kralja, da pošalje ovamo svoga čovjeka, koj bi u njegovo ime uzpostavio crkvu u njezino pravo. Ovu vrlo važnu zadaću namieni kralj svomu tovarniku Beku.² Odašiljući ga u Hrvatsku, krom ustmenih nalogah dao mu je kralj i više proglašah što na plemstvo što na gradjanstvo, ali nam je poznat samo jedan i to onaj na sudce, zastupnike i gradjanstvo gričko-zagrebačko, pa kako isti odiše strogo zapoviedajućim štilom, u takovom su doisto i ini sastavljeni bili. U proglasu tom, izdanom 13. srpnja u Višegradu, spominje kralj, da je dužan cieti kršćanluk poput pravednoga Abela davati crkvam deseto, jer to zahtieva svevišnji bog kao žrtvu, kojom ga počitujemo, što je opet on odredio za uzdržavanje svojih službenikah t. j. svećenstva. Nakon toga kori kralj zastupstvo i gradjane, što se suztežu davati desetinu, pa ako što i daju, nedaju desetine u naravi niti ju odkupljuju onako novcem, kako bi trebalo, pa yeli: „i isto crkveno prokletstvo, ako li vas njim radi vaše nebrige udare službenici crkveni, hoteći tim duše vaše predočiti za boga, ni malo nevažujete, već kao sinovi tvrdokorni i nepokorni, kao gojenci djavolski upravo i za ništo držite, a nepojmite jadni, da je desetinu i prvine, kojimi nas bog obiljuje, pridržao višnji sebi kao svoje vlastito, a namienio, da se daju u naravi njegovim namjestnikom i slugam a čuvarom i skrbnikom naših dušah, koje su sv. kršćenjem prosviećene, a to vi spasonosnim opomenam i naukom namjestnikah Isukrstovih, dà, i istim crkvenim kaznam prkosite otvrdnutim srcem i odpornim duhom, a tim na vječno robstvo osudjeni znajte, da se u krilo spasa našega Hrista nikada pribрати nećete, niti u skupštinu vjernih nikada ubrojiti.“

¹ Liber. priv. episc. zagrab. fol. 20.

² Plemićka obitelj Beke, bijaše u XIV. vieku glasovita u Hrvatskoj. Oni, kao „nobiles de Gorbonok“ imadjahu silne posjede u županiji križevačkoj. Bijaše li taj tovarnik Beke, članom ove obitelji, neznamo, nu biti će nedvojbeno to taj Beke, komu g. 1307, poklonio bijaše Karlo Roberto posjed Ugaču, za vjerne njegove zasluge. Fejer. Cod. dipl. VIII. I. p. 226.

Jošte veli, da kako je po božjoj milosti postao kraljem, s toga da mu je i dužnost skrbiti za sv. mater crkvu, jer sve dobro kojim obiluje, dostao je samo podkrepom njezinih molitvih, „pak ako vas strah božji“, nastavlja, „nije vrstan svratiti s puta po kojem lutate, nedavajući naime dužne desetine, znajte, da ćemo vas mi dozvati našom kraljevskom vlasti.“ S toga nalaže strogo zastupnikom i gradjanstvu da se pokore njegovu tovarniku i ujedno izaslaniku Beku, i onomu čovjeku, koga će ban Mikac dati tovarniku uz bok, i da namire dužnu desetinu biskupu zagrebačkomu, a to desetinu od žita i vina u naravi i cjelovito bez ikakova manjka. Na koncu nalaže jošte banu Mikeu, da pomenutomu tovarniku i njegovim pobočnikom pridieli i toliko svojih ljudi, koliko bude od potrebe, da se utjera desetina, ne učini li toga, to se neka boji kraljeve srdjbe.¹

Tovarnik Beke pošao je u Hrvatsku u polovini mjeseca srpnja, dakle prigodom letnje žetve, i tuj je ostao jošte mjeseca kolovoza i rujna, kada se opet započela i vinska berba. Ali hrvatsko plemstvo ostalo je dosljedno svojoj zavjeri, te ni prisutnost tovarnikova, ni kraljeve grožnje nisu ga sklonile, da bi ustupio desetinu i to još biskupu, koga je ono smatralo i za tudjinu i nedostojna za ovu uzvišenu čast.

Vrativši se tovarnik kući izvjesti kralja o odporu, i ujedno uručiti mu pritužbu biskupa Ladislava, gdje ga moli za hitru pomoć. Na molbu biskupovu odpisa Karlo sa Višegrada na 11. listopada „svim kolikim županom, kastelanom, sudcem, plemićem, gradskim načelnikom i seoskim sudcem, a naročito plemenitim Nikoli Petrovu, Iudbrežaninu, Stjepanu Opojevu, Tomi Borčevu, Ivanu Vrbanovu, Gjurji Pavlovu, Pavlu i Nikoli Mihalićem, Ivanu Ivanovu Junkoviću, Nikoli Stjepanovu Moslavčanu, Nikoli Radoševu Baboniću, Petru slovjenu, Jakovu, Ivanu i Petru Lovrinim s Hotnje, koje posebice kori, da je naime doznao od svoga tovarnika Beke, i iz obtužbe biskupa Ladislava, da hotimice prkose njegovim opomenam, te desetinu a naročito od prosa, koje kod njih bujno uspjeva, zatim od sočiva, pčelah, svinjah i vina niti sami davaju biskupu, a niti dozvoljuju, da im se desetine kmetovi, a što je još gore i prisegom se obvezali, da će desetinanju prkositi. S toga ako svoj dug tačno nenamire, izgubiti će kraljevu milost, pa će se proti njim postupati kao proti buntovnikom.“²

¹ Lib. priv. fol. 17.

² Lib. priv. episc. zagrab. fol. 18.

Još jedan bijaše uzrok zašto se je u Hrvatskoj toliko opiralo davanju desetine, jer ista nebijaše sistematično uređena, desetnilo se bo ovdje jedino po postojećem običaju, koj ako je i imao obveznu moć, ipak nebijaše mu tolika, kakova bi bila, da je pisani zakon nad tim bdio. Ovu ranu odkrio je takodjer tovarnik Beke kralju, ov pak i ustmeno i pismeno naloži banu Mikcu, da posavjetovavši se s biskupom i proučivši stare običaje, uredi način davanja desetine. Već za ono vrijeme, kada je kraljev tovarnik bivao u Zagrebu, dogovarao se on po svoj prilici sa biskupom i banom, da se davanje desetine sistematično uredi, a posljedica toga dogovora bijaše, da je ban Mikac, dočuvši jedva da to isto i kralj želi, u brzo t. j. na 12. listopada izdao proglas o tom na narod. Kod sastavljanja ovoga proglasa mnogo je utjecao i sam biskup, njegov bar uvod, kakovoga sam ban, koj bijaše inače vrlo spor davalac desetine, nikada napisao nebi, odaje nam, da je sastavljen bio u biskupovoj kancelariji. U istom uvodu svoga proglasa veli ban „kraj ostalih naših brigah glavna je ta, i o njoj svaki dan promišljavamo, da se pobožnim čuvstvom dostojno počituje pravovjerna vjera, što želimo ne samo i mi sami, već nam je i od kraljeva veličanstva isto naloženo; odatle bo procvasti može vremena sreća i naša i onih, koji su našoj brizi povjereni, ako li kralja kraljevah zahvalnim počitanjem veličamo; a doisto tim ćemo najveće štovanje božje posvjedočiti, ako dadnemo zakonitu desetinu, koju si je pridržao svevišnji stvoritelj kao priznanje svoje vevlasti, a koju opet namienio svećenikom, pa da istu uznastojimo privriediti opet svećenstvu crkve zagrebačke, kojemu dugo već vremena istu ste zanijekali.“ Nadalje veli, da je zrelo promozgao stvar, pa s toga nalaže, da svi župani, plemići, činovnici i svakoga staleža ljudi moraju davati crkvenu desetinu u naravi, naime desetinu od ovacah, jarićah i košnicah pčelinjih, zatim desetinu od pšenice, raži, zobih, ječma, proje i inoga žita u žitnicah i vina u klijetih, te takodjer desetinu od jednogodišnjih svinjah i odojakah kada će ju od njih zatražiti biskup il njegovi desetinari. O vremenu, kada se ima desetiniti, ovako odredjuje ban: da se desetina od pšenice, raži, zobih i ječma ima pobrati do osmine Stjepanja ili 27. kolovoza, a od proje i ine jesenske žetve do osmine svetka svih svetih ili sedmoga studenoga; a desetina vinska i od svinjah do osmine Martinja ili osamnaestoga studenoga. Označivši tako rok davanju desetine, javlja ban, da je suglasno sa biskupom ustanovio, da će se onim plemićem, županom i kastelanom, koji će u ove

označene rokove podpunu dati desetinu i uznastojati, da ju i njihovi kmetovi podmire, za uloženi tako trud i uslugu odpustiti od desetine šestnaesti diel; dočim od onih, koji nebi u odredjeni rok ili najkašnje do osmine svetca Andrije predali podpunu desetinu, taj šestnaesti diel desetine pripasti će onomu, komu će ban naložiti da ju učera. Jošte svaki plemić, koj ima gradić il silne posjede, ako li nepodmiri desetine do petnaestoga dana poslie svetca Andrijina, kazniti će se još i globom od pet marakah, manji plemići jednom markom, a gradjani i kunovnjaci polovinom marke. Dozvoljava takodjer desetinarom biskupskim, da mogu zahtievati i zatezne kamate bilo od ciele zanijekane desetine bilo od zaostalog diela. Napokon imenuje župane zagrebačkoga i križevačkoga, da bdiju po cielej biskupiji, da se banska zapovied točno izpuni, da desetinarom budu na ruku; uzrade li pako ovoj naredbi protivno, lišeni će biti ne samo svoje županske časti, već će ih i biskup udariti crkvenim prokletstvom.¹

Banov proglas izašao je uprav u oči jesenske žetve i berbe; ali vrlo dvojimo, da je polučio njim svoju svrhu, dapače bismo mogli tvrditi, da je bilo nova odpora ne samo od svjetovnjakah već i od crkvenih redovah, naročito od Križarah. Ovo potonje zaključujemo odatle, što je kaptol zagrebački na 28. siečnja 1328 zamolio Engelharda, opata zagrebačkih Cistercitala, da mu on kao „conservator iurium ecclesiae zagrabiensis“ izda ovjerovljeni priepis ugovora sklopljenoga g. 1324 medju njim i ovim redom, a doisto ne za inu svrhu, već da mu može rabiti u parnici proti pomenutim Križarom²; a u tom nas još većma utvrđuje, što je, kako ćemo doskora doznati, i Križare i opate samostanske opominjao kralj, da zadovolje dužnosti u pogledu davanja desetine.

Da je banov proglas slabo uvažen bio, razlog će biti ponajviše taj, što niti je izišao iz sabornice, niti je imao kraljeve potvrde. Sazvati sabor glede toga nebi bilo probitačno, jer bi sabor, koj bi sačinjavala većina odpornikah, ovoj odredbi prkosio, valjalo je indi podkriepiti ju kraljevom sankcijom.

Biskupu zagrebačkomu Ladislavu de Kobol dakako da je do toga najviše stalo, pak je u proljeće g. 1328 zaputio u Ugarsku, da pomenutoj banovoj odredbi izhodi previšnju potvrdu. Na 10. travnja odpisa kralj banu Mikeu il njegovim zamjenikom, kastelanom, či-

¹ Liber privil. episc. zagrab. fol. 15.

² Ibid. fol. 23.

novnikom i gradjanom, koji su pod njegovom vlasti, te kastelanom pojedinih gradovah, njihovim zamjenikom i podložnikom, gradjanom zagrebačkim i svakoga staleža, dostojanstva i čina stanovnikom i plemićem po biskupiji zagrebačkoj. U tom pismu spominje kralj pomenutu naredbu banovu, kojom se nalaže svim i svakomu, da dade desetinu u naravi biskupu i kaptolu zagrebačkomu, t. j. desetinu od ovacah, jarićah i pčelah, od pšenice, raži, zobi, ječma, proje i inoga žita, te vina, jednogodišnjih svinjah i odojakah, ili ako se biskupu il njegovim desetinarom svidi, da mogu istu platiti i u novcu; a uslišav molbu biskupovu, odobrava ovu banovu odredbu u podpunoj njezinoj cjelosti, te zapovieda svim biskupljanom, da onako davaju desetinu, kako im se istom odredbom nalaže, u protivnom slučaju podpasti će svim kaznim, kojimi se ista odredba nagraža.¹

Banova indi odredba zadobila je i kraljevsku sankeiju, al i ugled krune bijaše preslab priskrbiti joj posluh, a najviše zato, jer sam ban prvi je porekao, što je zapovjedio.

Osim suztezanja desetine podnosio je episkopat i kaptol zagrebački i inu štetu tim, što su mnogi crkveni posjedi za vremena miene biskupah prošli u svjetovnjačke ruke. Spomenusmo jurve, kako je ban Mikac prije dvie godine postavio vrhovno sudište pod predsjedničtvom Punekovim, kojemu bijaše zadaća povratiti crkvi, što se je tečajem vremena njoj otelo. Sudište ovo, kako vidismo, povratilo je episkopatu Vinodol kod Hrastovice, a po svoj prilici još koj posjed, ali je ipak dosta toga jošter preostalo, što se je moralo od svjetovnjakah izvlastiti. Ladislav de Kobol bora-već u Ugarskoj u poslu crkvene desetine prijavio je kruni i ovo te zamolio, da se imenuje povjerenstvo, koje bi na temelju starih listinah pregledalo medje svih posjedah i uzpostavilo ih. Prema toj želji biskupovoj naloži kralj na 1. svibnja kaptolu stolnobiogradskomu ovako: buduće da crkva zagrebačka mnogo štetuje tim, što se priziv odvlači i ročišta dulje onim proti kojim biskup i kaptol putem parnice postupaju, to indi od dana, kada će primiti taj kraljev nalog pa tečajem ciele godine, moraju preuzeti i voditi iztrage, prosvjede, prenose i razvode posjedah i sav ini sudbeni postupak, kako i kada će to zahtievati il biskup il kaptol zagrebački il njihovi punomoćnici; a da bude ciele postupak pravovaljan, to im kralj

¹ Liber privileg. episc. zagrab. fol. 16 et 19.

označuje, da si uzmu od njegove strane kao pristava ili tovarnika Jakova ili plemića Ivačina Tomina Berivojevića s Garića.

Da se ovomu novo imenovanomu povjerenstvu olahkoti posao, pošalje kralj na 24. svibnja sa Višegrada pismeni nalog, glaseći na bana Mikca il njegova namjestnika, te na Križare, opate, župane, kastelane, njihove zamjenike, plemiće, građane i ine stanovnike po biskupiji zagrebačkoj. U tom pismu veli, da on u svemu žudi počtovati i štiti crkvu zagrebačku, kako su ju branili i slavni njegovi predšastnici, s toga strogo zapovieda, da se neka nitko neusudi ni u cjelosti ni pojedince krnjiti njezina prava i povlasti, već usuprot braniti ju i štiti, osobito pako nalaže, da od više godina neplaćenu desetinu od kunovine jednom već izplate, kao takodjer, da daju desetinu od svih stvari, koje se ondje desetinaju, a drugačije da pod živu glavu neučine.¹

Povjerenstvo, koje je na zahtjev kraljev odaslao kaptol stolno-biogradski u Hrvatsku, sastojalo je od njegova podčuvara popa Blaža i Ivana Berivojevića, kao kraljevoga pristava.

Početak lipnja bijaše već ovo povjerenstvo započelo svoju radnju, obašlo sve kaptolske i biskupske posjede, uzpostavilo im zakonite medjaše „nullo contradictore existente.“² Jedino prieporno pitanje bijaše glede Medvedgrada nad Zagrebom, za koj je biskup tvrdio, da je vlasništvo crkve, a Babonići opet, da je njihovo. Da se i ovo rieši, ureče povjerenstvo ročište u Zagrebu, na koje pozva kao svjedoke plemiće, građane, obćinare, bogate i uboge, svećenike i redovnike, od kojih dozna, da je zagrebački biskup Filip sagradio pripomoći kaptolskom i na njegovom tlu taj grad, i bio mu je vlasnikom; ali za biskupovanja Ivanova kastelan medvedgradski Gardun da je taj grad vjerolomno izdao u ruke ugarskoga kralja Andrije III, koj je u njem postavio za kastelana Nikolu Torusta Mletčanina. Po Nikolinoj smrti da je Medvedgrad spao njegovomu bratu crnomu Janušu, a kada su ovoga seljaci umorili, postao mu vlasnikom kanonik zagrebački Marko, kao brat crnoga Januša, pa taj Marko, da ga je prodao Stjepanu, Ivanu i Ralušu Babonićem, koji ga i sada uživaju.

Dakako da bijaše težko izreći osudu o tom prieporu, gdje su razlozi bili i za jednu i za drugu stranku, ovdje na temelju nekadanjega zakonitoga uživanja koje vjerolomstvom Gardunovim pravno

¹ Lib. privil. l. c. fol. 19.

² Mon. episc. zagrab. v. II. p. 115—121.

prestalo nije, a ondje na temelju kupnje: s toga povjerenstvo, izviestiv o tom kralja na 27. lipnja, naputilo je stranke na kraljevski sud.¹ Proti silnim za tada Babonićem bijaše teško i kralju odrješito postupati, pa tako ostade i na dalje Medvedgrad u svjetovnih rukuh, gdje ga nalazimo još i g. 1336., a to jošte kao na teret kaptolu, jer kanonici zagrebački bojeći se da im Babonići nepobune obližnje seljake, a naročito one kod sv. Šimuna, dopustiše da se od dvadeset i osam sv. šimunskih zemljišnih porcijah, daje od svake „ad maledictum castrum Medwe“ pet kabalah žita, i to polovina u pšenici a polovina u zobi, zatim pet kabličah vina i pet pensah dinarah.²

Iz ovoga svega dovoljno se uputio i biskup Ladislav i kaptol, da se odpor plemstva neda svladati ni crkvenim izobćenjem ni kraljevom grožnjom, s toga pokuša on upotriebiti blažija sredstva.

Godine 1328 žetva se već svršila bila a i groždje takodjer dobiralo, ali se biskup sa kaptolom na temelju prvanje banske naredbe žacao desetiniti. Nije mu indi preostalo ino, već ublažiti postojeću naredbu, i zamoliti bana kao glavu zemlje, da ju pod svojim imenom obnarodi. Indi na 25. listopada izda ban novi proglas na sve plemiće, gradjane slobodnih gradovah, i na ino stanovništvo po biskupiji zagrebačkoj. U ovom proglasu spominje svim, da premda bi ih siliti mogao kao ban na to, da crkvenu desetinu dadnu u naravi, ali kada je i sam biskup pristao na to i privolio, da se može ista i novcem odkupiti, on takodjer nije protivan tomu, ter odredjuje, da se mjesto naravske desetine od pojedinih kupićah pšenice, raži, ječma, zobi i proje, i od ine proje rečene borkules (bár) i sirka plati biskupu do Martinja šest dinarah banskih, od kojih svaki vriedi dvanaest malih bagatinah. Od pojedinih kabličah desetinskoga vina toliko dinarah, za koliko se bude kablič novoga vina po gradovih prodavao. Svaki pako, koj nebi po jur pomenutoj cieni odkupio novcem do Martinja desetinu, morati će na svaki kupić žita i kablič vina nadometnuti na označenu cieniu još dva dinara, jer će za toliko poskočiti već ciena i žitu i vinu; što se dotiče svinjah jednogodišnjih ili što je mladje, neće se one desetiniti u naravi, već prigodom desetinjanja procieniti, a ta se procjena mora izplatiti novcem. Zatim od košnicah i od ovacah da se svako deseto dade ili u naravi ili odkupi dinarom, a od desetine jarićah da se dade svako deseto ili u naravi ili odkupi sa pol

¹ Lib. priv. episc. zagr. f. 66.

² Mon. episc. zagr. II. p. 70.

dinara. Onaj pako, koj bi na žetvi postradao, da plati dva dinara od ognjišta, od ostalih pako ovdje nenavedenih stvari ima se davati tačna desetina, pridodavši, da u povećih slobodnih gradovih ako će desetinari zahtievati, morati će im se desetina dati u naravi bilo od žita ili od vina. Nalaže indi svimkolikim, da po ovoj naredbi davaju desetinu ili u naravi ili da ju novcem odkupljuju, kako to ista označuje, u protivnom slučaju prisiliti će ih na to njegovi župani, sudci, kastelani i činovnici. Napokon ovomu proglasu dodaje i to, da se je biskup i njegov kaptol sklonio i na to, da će odpustiti šestnaesti dio od razporezane desetine svim onim kastelanom, koji će od zemljištah pripadajućih pod njihov gradić, svim plemićem, koji će od selištah svojih kmetovah i svim gradskim sudcem, koji će od gradjanah utjerati desetinu za vremena; a u protivnom slučaju, ako bi pomenuti uzkratili sami desetinu niti bi nastojali da ju njihovi podanici za vremena namire, to neće šestnaesti dio pripasti njim već dotičnim županom u pojedinih županijah, koji će se pobrinuti jur za to, pa makar prisilili i sudbenim putem nemarne plemiće i gradjane na ovu njihovu dužnost.¹

Ban Mikac izdao je doduše naredbu, ali da joj udahne obvezovnu moć, morao bi joj se bio prvi pokoriti; nu plemstvo i gradjanstvo kada vidje, da zakona nevrši onaj, koj ga je proglasio, nije mu se ni samo htjelo pokoriti.

Jadnomu biskupu nije preostalo ino, već pritužiti se kralju na nehajnost banovu, on bo bijaše kriv, da je slabo izpalo jesensko desetinanje. Da se primiri ucviljeni biskup, odpisa kralj na 14. lipnja 1329 samomu banu te mu predbacuje, da mu se biskup Ladislav pritužio, da njegovi kmetovi niječu desetinu, a usljed toga i ostali plemići i njihovi kmeti, pa da već dvie godine nije biskup pobrao nikakove desetine: zato mu nalaže, ako li neće uvriediti kraljevu visost, da svimi silami nastoji, da i plemićki a prije svega banski kmetovi podnirne desetinu za godinu tekuću t. j. 1329 i za prošlu.²

Dvie su upravo godine nakon toga iztekle, tečajem kojih neimamo nikakove upravo viesti, iz koje bismo doznati mogli o tom, u koliko se opiralo i opet nastojalo o crkvenoj desetini. Prvu viest na koju nakon toga nailazimo, jest ručno pismo samoga kralja, upravljeno banu sa ljetnoga boravišta Heveša na 11. lipnja 1331, gdje mu u

¹ Liber privil. l. c. fol. 16 et 19.

² Liber priv. episc. zagrab. fol. 18.

kratko ovako veli: prijavio nam je častni u Hristu otac Ladislav, božjom milosti biskup zagrebački, da mu ti njegov diel, koj mu pripada od kunovine i desetine u tvojih posjedih nedozvoljuješ uzimati, toga radi vjernosti tvojoj strogo nalažemo, da istomu biskupu nekratiš pravo njegovo pobirati podpuno i cielovito. Inače da ne učiniš.“¹

Kada je ban Mikac tolike opomene prečuo, teško je vjerovati, da se je i ovoj pokorio, pa je biskupu Ladislavu bilo udariti drugim putem, valjalo mu bana predobiti za samu stvar, t. j. učiniti da će i sam nastojati, a za svoju korist, da se desetina tačno dava. Uzprkos indii crkvenomu zakoniku odstupi biskup banovu sinu Akušu, po svoj prilici svomu kumčetu, podpuno crkvenu desetinu u županijah: gorskoj, dubičkoj i sanskoj. Jedva se dostala obitelj Mikčeva ove crkvi samo namijenjene blagodati, a ban se odmah iztaknuo revniteljem za tačno davanje crkvene desetine. Na 7. već kolovoza g. 1333 nalaže strogo ban Mikac sa Medvedgrada svim plemićem i neplemićem u županiji gorskoj, dubičkoj i sanskoj, da crkvenu desetinu, koju je biskup Ladislav ustupio njegovomu sinu Akušu, podpuno dadu po onoj odredbi, koju je ban ustanovio, ako li će tomu prkositi, neka se boje njegove srdjbe.²

Odstupom crkvene desetine čovjeku svjetovnjaku uznietio se prvi plamen pobune u onih županijah, koje su dosele vršile svoju dužnost napram biskupu zagrebačkomu, a ova buna u tili čas prostrla se po cijeloj biskupiji, dà i u samih biskupu podčinjenih županijah, čazmanskoj, dubravskoj i ivaničkoj.

Scienim pako, da mi svakako spomenuti treba prije nego li progovorim o samoj pobuni, jošte jednu okolnost, koja ako i nije bila povodom ustanku, ali je ipak s njim tako uzko spojena, da se podnipošto prešutiti nesmije.

U stara vremena bijahu zakonom ovlašteni biskupi i kaptola za tražiti od svojih podanikah i novčanu pripomoć (*subsidium caritativum, collecta, dacium*) da podmire svoje potrebe. Ovakova podpora pobirala se običajno jedanput na godinu, no u nepredvidjenih i izvanrednih slučajevih mogla se zahtievati i dva puta. Ovim obće priznanim pravom za pojedine biskupe poslužili su se i pape, kao biskupi cjelokupne crkve napram kršćanstvu u križarskih vojnah, a naročito g. 1187, kada je egipatski sultan Saladin oteo Jeru-

¹ Ibid. fol. 19.

² Ibid. fol. 30.

solim. Tadanji papa Grgur VIII začuvši tužnu ovu viest, stavio se na to, da podigne treću križarsku vojnu za osloboditi sv. zemlju, a za to odredio da se sabira novac i od svjetovnjakah, svaki pako nadarbeni svećenik, kojemu se nebi račilo poći u križare, neka dade za taj podhvat svake godine desetinu od svoje nadarbine. Ako se je naglom papinom smrću taj podhvat zapriečio, a za njegova nasljednika Klementa III, premda se digla najsjajnija vojna medju svimi križarskim vojnama, ostala ipak ista bez znatnih posljedica, opet je rimska stolica vaviek težila, da oslobodi istočno kršćanstvo. Kada su za Inocenca III 1203 upotriebili lukavi Mletčići novu križarsku vojnu, da izvedu svoje vladohlepne osnove, usilovan bijaše papa Honorij III podići novu vojnu silu za Palestinu. Jedva bijaše zasjeo stolicu slavnoga svoga predšastnika g. 1216, a to se odmah dao na to, da sabere petu križarsku vojnu. Prema tomu, osim poziva na kršćanske vladare i biskupe, pozove i nadbiskupa ostrogonskoga i njegove suffragane, da toli oni koli i njihovo svećenstvo za ovaj podhvat dadu dvadeseti dio od svojih dohodakah i to kroz tri godine.¹

Križarske vojne, koje se tečajem XIII vieka sve više i više odaljivahu onoj uzvišenoj pomisli, koja ih porodila, pod konac istoga vieka izjaloviše se sasvim, te se više ni pomisliti nije dalo na oslobodjenje sv. zemlje; osobito odkako se je lukavom politikom francuzkoga kralja Filipa Liepoga svladao zadnji odvažni odpor papah proti francuzkoj prevlasti, pak Avignon postao stolnim mjestom papah. Usljed ovoga premještenja oskudjevali su pape i materijalno, jer zemljišta, koja su uživali u Francezkoj imadijahu samo na izliku, te bijahu prinuždeni od svećenstva pobirati novčane prinose ne samo za podignuće nove križarske vojne, o čemu je mnogo nastojao papa Klement peti, već i za inu križarsku vojnu proti odmetnikom i neprijateljem katoličke vjere. Prema tomu odobrio je i obći crkveni sabor držan u Viennu u Francezkoj (1311—1312), da se od svećeničkih nadarbinskih dohodakah daje tečajem deset godina desetina za ovu svrhu.

Prema tomu i Klementov nasljednik Ivan XXII, jedva bijaše zasjeo stolicu sv. Petra (1316), zahtievao je od nadbiskupa kaločkoga i njegovih suffraganah, dakle i biskupa zagrebačkoga, da utjeraju za potrebe rimske stolice, „koja vrlo oskudjeva“, prvogodišnji dohodak od vakantnih crkvenih nadarbinah, i to tečajem trih godina.²

¹ Theiner. I. c. p. 3.

² Theiner. I. c. p. 446.

Odkako je papa Ivan XXII dospio u ljutu borbu s Ljudevitom Bavarcem, koga su bili njemački knezovi kraljem izabrali, dočim je papa nastojao da Filipu Liepomu pribavi njemačku krunu, postala je takova podpora za rimsku stolicu sve više i više nuždnijom. Na 1. ožujka g. 1331 opomenu papa iz Avignona nadbiskupe, biskupe i svećenstvo krune ugarske, da dadnu desetinu od svega crkvenoga prihoda za prilog rimske stolice, koja će to namieniti ili da oslobodi sv. zemlju ili proti protivnikom i neprijateljem katoličke crkve, te im nalaže, da zaostalu desetinu uplate odmah, a tekuću da plaćaju redovito tečajem šest godinah, i to svake godine na blagdan svih svetih i na spasovo. Za pobiranje pako ove desetine odredio bijaše za ove strane Jakoba Berengaria, benediktinca i Raymunda de Bonofato oratorijanca.¹

Pomenutim sabiračem podieli papa više naloga i povlastica, kao, da su vlastni izobčiti one svećenike i redovnike, koji bi se ustručavali platiti desetinu; zatim da istu utjerati mogu i vojnom silom; da jur sabran novac i kod pojedinacah uložen uztraže od istih; da one, koji su bili radi nedanja izobčeni, ako zadovolje svojoj dužnosti, odrieše od exkomunikacije, napokon da ustanovljeni census za rimsku stolicu točno učeraju od svećenstva i od svjetovnjakah.²

Početkom g. 1332 prispjeli su pomenuti sabirači u Ugarsku i stadoše sabirati priloge za rimsku stolicu. U tom poduzeću naidjoše oni na znatan odpor, toli u svećenstva koli u svjetovnjakah, te bijahu prinuždeni uteći se u zaštitu samoga pape. Na 18. ožujka zamoli Ivan XXII iz Avignona ugarskoga kralja, da nastoji svojom vlasti odkloniti svaki odpor, koj se pojavio proti istim sabiračem; a inim pismom od 1. travnja nalaže nadbiskupom i biskupom ugarsko-hrvatskim, da jim budu na ruku.³

Kako bijaše ovakovo sabiranje, krom oslobadjanja sv. zemlje, namienjeno takodjer „contra rebelles et inimicos catholicae fidei“, scienio je ugarski kralj, da bi sasvim shodno bilo, da se od tako sakupljenih novacah doznači i njemu koj diel, koj bi upotrebio naročito zato, da si opet pokori šizmatičkoga vlaškoga kneza Mihajla Bessaraba i bosanske bogomile. U tom poslu odasla Karlo Roberto u Avignon stolnobiogradskoga biskupa Pavla, koj imadjaše

¹ Ibid. p. 536.

² Ibid p. 538—542.

³ Ibid p. 550, 551.

skloniti papu, da za ovaj podhvat dopita kralju podpunu trećinu od sakupljenih priloga po zemljah ugarske krune. Napram Karlu morala je kurija imati osobiti obzir; jer od kako je rimska stolica premještena bila u Francezku, visijahu tadanji pape o francezkih kraljevih, rođacih Karlovih, dà i sam Avignon, u kojem su stanovali, bijaše vlastništvo anžovinske kuće. Ovoj kraljevoj želji odazvao se papa „licet nos et eadem romana ecclesia pro repressione rebellium et hereticorum . . . aliorum egeamus subsidiis“, te mu na 1. lipnja dozvolio trećinu od trogodišnjih priloga, što je takodjer objavio i pomenutim svojim sabiračem.¹

Jakov Berengarij i Raymundo dr Bonofato sabirali su podpunih šest godina (1332—1338) desetinu i census za rimsku stolicu.²

Nespada u ovu razpravu, koliko je unišlo novacah tečajem ovih godina iz Ugarske za kuriju, nas bo samo zanima biskupija zagrebačka, u kojoj su sabrali samo trogodišnji prilog, i to ovako: biskup zagrebački za jednu samo godinu platio je 143 marke; Jakob, prepozit zagrebački, 20 marakah; prepozit čazmanski 8 marakah; Ivan, arcidjakon gorički, za tri godine 16 marakah manje 3 dinara; Nikola, arcidjakon kamarnički, za dvie godine 18 marakah; Toma, arcidjakon, za tri godine 12 marakah i pol; kaptol zagrebački, ujedno sa prebendari, od svih kolikih dohodakah 25 marakah manje 40 dinarah; svećenstvo arcidjakonata čazmanskoga 5 marakah; od arcidjakonata kamarničkoga 6 marakah 4 pense i 20 dinarah; od arcidjakonata gveščanskoga 4 marke i 50 dinarah; od arcidjakonata sičkoga 4 marke i 40 dinarah; od arcidjakonata vaškanskoga 2 marke; kaptol čazmanski 6 marakah i 2 pense; svećenstvo arcidjakonata goričkoga 3 marke; svećenstvo arcidjakonata gorskoga i zagorskoga 2 marke; svećenstvo arcidjakonata dubičkoga 2 marke; Pavlini za dvie godine 2 marke; duvne u Ivaniću 2 marke; župnik dubravski i njegovi pomoćnici marku i pol; župnik ivanički marku; Grga, arcidjakon čazmanski, od svoga arcidjakonata 6 pensah, a opet 6 pensah od predija; Stjepan, arcidjakon varaždinski, od svoga arcidjakonata 50 dinarah a od predija 2 pense; Martin Hvatran 3 dinara; Antun, dekan, od predija 3 pense; D. mitar, dekan, od predija 50 dinarah; Martin, kanonik pojac, od dohodakah marku; Nikola Kemini 60 dinarah; Jakov prepozit zagrebački, od predija 20 dinarah; Dominik, kanonik ču-

¹ Ibid p. 553—555.

² Ibid p. 556—588.

var, marku; Toma, arcidjakon, od predija jednu pensu; Petar, prepozit (čazmanski), od predija 50 dinarah; Jakmel od predija 60 dinarah; Ivan, kanonik štioe, od predija pol marke; Ivan, prebendar, 20 dinarah; pop Nikola marku; Grga, prebendar, 50 dinarah; Petar, prebendar, pol marke; pop Ivan Popović marku i 46 dinarah; pop Ivan Mohić 20 dinarah; pop Klement 20 dinarah; pop Dioniž 3 pense; Vuk, župnik vugrovački i prebendar, marku manje 24 dinara; pop Ivan Čeh pensu; svećenstvo arcidjakonata zagrebačkoga 6 marakah; svećenstvo arcidjakonata bekšinskoga polovinu marke; svećenstvo arcidjakonata kalničkoga marku manje 15 dinarah; svećenstvo arcidjakonata vaškanskoga 9 pensah i 15 dinarah; Martin, župnik u Novaku, 64 dinara; Dimitar, arcidjakon, za sebe i za arcidjakona Jakova marku. Ukupna dakle svota, što se tečajem trih godinah sabrala po biskupiji zagrebačkoj, iznosila je 1127 marakah i pol manje pet i pol groših budimske vage.¹

Za to vrijeme, dok se sabirao prilog za svrhe rimske stolice, brinuo se Karlo Roberto, da svojoj kući osjigura pravo na napuljsku kraljevinu, a to htijaše polučiti tim, ako svoga drugorodjenca Andriju zaruči sa napuljskom nasljednicom prijestola Ivanom. Da se inđi to izvede, zaputi kralj u kasnom proljeću g. 1333 sa mladim snubokom u Italiju. Put, kojim je morao udariti, vodio je preko Hrvatske, u njezino primorje, na jadransko more. Već početkom lipnja nalazimo Karla Roberta u Zagrebu, a naročito na 11. lipnja, kada potvrdi crkvi zagrebačkoj razne posjede i njihov iznovice učinjeni razvod medjah, kako ga ustanoviše magister Blaž, prebendar i podčuvar stolne crkve i Ivačin Tomin Berivojević.² Nenalazimo nigdje zabilježeno, da je kralj za to vrijeme izdao kakovih novih zapoviedih glede davanja crkvene desetine, a uvjereni

¹ Theiner. I. c. p 574—575. U pomenutom desetinskom registu izpravio sam imena i arcidjakonatah i župah, koja su ondje zlo priobćena. Primietiti mi je takodjer, da ukupna svota od 1127 marakah, nemože se nikako iz tih prinosah naračunati. Uzmemo li doslovce novčani prilog, kako nam ga priobćio Theiner, pa jednu marku uračunamo kako je tada običajno bilo za pet pensah, a pensu za 50 po prilici dinarah, to bi nam taj račun iznosio svotu samo od 350 markah. Ni za drugu kombinaciju nestoji ovaj račun, jer ako li i prihvatimo, da su oni kanonici i svećenici kao takodjer i biskup, što su za jednu godinu uplatili, onoliko dali i za svaku od dvih dojučih godinah, to bi nam izašla tada svota po prilici od 850 markah. S toga ili je Theiner priobćio taj desetinski registar nepodpun ili svotu krivo.

² Mon. episc. zagrab. II. p. 115—121.

smo, da ih niti nije dao, jer je prije nekoliko godinah udielio previšnju sankciju odredbi Mikčevoj u pogledu iste.

I gradjani na Griču htjedoše se okoristiti ovim kraljevim posjetom, te njihov sudac sa gradskim viećem i izaslanici, pokloniv mu se, podastrli su mu zlatnu bullu Bele IV, glaseću o slobodnostinah gradskih, i umolili ga, da ju i on prizna i potvrdi, a naročito obaške onu tačku, kojom su gričko-zagrebački gradjani oslobođeni u zemljah ugarske krune od plaćanja mitnice i mostarine. Ovoj želji odazvao se kralj pismom od 17. lipnja, kojim zapovijeda banu, županom i kastelanom, plemićem i svim inim pobiračem mitnice i mostovine, da po cijeloj Ugarskoj i Hrvatskoj nesmiju tražiti od gradjanah zagrebačkih za njihovu robu, vozili ju kuda mu drago, ikakov namet.¹

Iz Zagreba pošao je Karlo preko Modrušah u Senj, ovdje se ukrcao, pa preploviv jadransko more, izkrcao se u luci viestskoj u Napuljskoj, gdje je ostao do pod konac iste godine.

Boravljenje kraljevo izvan kraljevine, a i one viesti, koje su kolale o njegovom slabom zdravlju², bijahu uzrokom, da je ojačao u Hrvatskoj odpor proti davanju desetine.

Mi smo jurve spomenuli, da je biskup zagrebački platio papinim sabiračem samo za jednu godinu 143 marke, a da izplati bar trogodišnji namet, trebalo bi mu odbrojiti jošte 286 marakah, dočim i onako za svoje naimenovanje za biskupa imao bi platiti kuriji pristojbu od 400 forintih.³

Biskupu zagrebačkomu Ladislavu de Kobol, da podmiri i svoje potrebe i zadovolji zahtjevom rimske kurije, nije preostalo ino, već utjerati desetinsku pristojbu. Pod jesen indi g. 1333 krenu on sa svojimi slobodnjaci u biskupski grad Ivanić tom namjerom, da u kotarih: čazmanskom, ivaničkom i dubravskom, koji su sačinjavali najveći posjed biskupah zagrebačkih, pokupi i tadanju i zaostalu desetinu.

Prisilan način, koj je upotriebio biskup glede sabiranja desetine, postane brzo povodom buni, koja se u tili čas iz ovih trih kotarah razširila po cijeloj biskupiji.

Kao kolovodje prvoga ustanka spominju se: čazmanski župan Lovro i biskupski predijaliste: Ivan i Dominik, sinovi Marcelovi i

¹ Izvor na koži u sbirci jug. akademije.

² Theiner. l. c. p. 592.

³ Ibid p. 601.

Geguš sin Aleksandrov, koji u brzi čas digoše na oružje pomenuta tri kotara, i potekavši proti gradu Ivaniću prisiliše biskupa, da je sa svojimi slobodnjaci morao uzmaći u Zagreb.

Viest ob ovom ustanku poteče brzo poput munje po cijeloj diecezi, dà, svi su ju biskupljani radostno pozdravili, a naročito plemići: magister Nikola Petrov, ludbrežanin, Stjepan Opojev, Ivan Vrbanov, Andrija Farkašev, Marko Povšin i ino plemstvo u arcidjkonatu kamarničkom. Zatim u arcidjkonatu gveščanskom: Endrej i Beke, plemići grabrovnički (de Gorbounuk), Aleksander i njegov brat, sinovi Mojuševi, Ivan Ivanov od Zdenacah i ino plemstvo toga arcidjkonata. U županiji vrbaskoj, arcidjkonatu dubičkom: magister Nikola, vrbaski župan i sve plemstvo ove županije. U županiji križevačkoj: Stjepan, župan križevački i plemići pod Kalnikom, te magistri Ivan i Petar sinovi Lovrini s Hotnje, Egidij, plemić bukovički i ostalo plemstvo ovoga kotara. U kotaru dubičkom svekoliko plemstvo i gradjanstvo. U Moslavini plemići Nikola i Stjepan, sinovi Stjepanovi. U županiji goričkoj: Ivan Ruhov i cijelo plemstvo. U županiji sanskoj: magister Petar Petkov, Nikola Endrijević, Borovina, Petrina i ostalo plemstvo. U arcidjkonatu sićkom (de Scinche) magistri: Ivan Nikolin, Leukuš Ivanov, Nikola Mihaljević i ostali plemići.¹

Proćerani po ustaših biskup zagrebački iz Ivanića, kada je vidio jošte, da se proti njemu digla cijela biskupija, nije mogao na ino, već zamoliti pomoć od domaće vlade i uteći se u zaštitu same krune.

Banu Mikeu odaslao bijaše dva kanonika zagrebačka, i to: Ivana, arcidjkona goričkoga, svoga kancelara, čovjeka vješta pravu, i Grgu, arcidjkona čazmanskoga. Ova dva biskupova izaslanika, pošto su predočila domaćoj vladi, kolika se nepravda nanaša biskupu tim, što mu se krati crkvom i državnim zakonom zajamčena desetina, umolili su ga napokon, da provede onu odredbu, koju je izdao g. 1328 i da one, koji istoj prkose, prisili na posluš. Ban kao glava zemlje morao se pokoriti ovomu opravdanomu zahtjevu, pak na 21. kolovoza 1334 iznovice potvrdi, kako se desetina davati mora, a ujedno zaprijeti svim onim, koji su ju uzkratili, težkom prietnjom, da ju što prije podmire, a takodjer naloži svim

¹ Liber priv. episc. zagrab. fol. 17.

županom, kastelanom i zemaljskim činovnikom, da budu na uslugu sa svojimi ljudmi desetinarom biskupovim.¹

Na ugarskom dvoru prijava biskupa zagrebačkoga bijaše od velike važnosti s toga, što se u njoj spomenulo, da su takodjer među otpornici plemstvo i gradjanstvo županije dubičke, sanske i vrbaske, t. j. onih županijah, koje su neposredno graničile sa Bosnom. Kruna ugarsko-hrvatska smatraše Bosnu sveudilj svojoj vlasti podčinjenu, pa sada, kada se je Stjepan Kotromanović oženio sa Jelisavom, bratučedom srbskoga kralja Stjepana, a svoga brata Vladislava sdružio s Jelenom kćerju hrvatskoga velmože kneza Gjura Šubića bibrirskoga, a tim nastojao, da utvrdi u Bosni novu dinastiju u svojoj porodici, i da razširi svoju vlast u Bosnu i Hrvatsku, zadavalo je ugarskomu dvoru teške brige, pa se upravo tada u to ime i spremala vojska na bosanskoga bana. Da tomu podhvatu bude uspjeh povoljniji, udielio bijaše na 11. srpnja 1334 na molbu Karla Roberta papa Ivan XXII svim, „koji će na obranu katoličke vjere proti razkolnikom i nevjernikom oduševljivati zatočnike“, i onim, koji će pasti u bitci ili usljed dobivenih ranah umrieti tečajem trih godinah podpuni oprost ako li se pokaju za grieh.²

Ovu vojnu, koja se doduše samo zasnovala ali neizvela, morao je podpomagati biskup, ako li ne osobno, a to bar svojimi ljudmi, koje je i uzdržavati morao. S toga na 22. kolovoza opomenu Karlo pismeno sve pomenute otpornike i ustaše, da točno izplate biskupu zagrebačkomu zamijekanu desetinu, a naročito zato „cum idem dominus episcopus pro expedicione presentis nostri exercitus una nobiscum debeat proficisci, vel saltem suis hominibus nos debeat adiuvare, et ad hoc necessarie expense requirantur.“³

Kraljev nalog našao je slabi odziv u Hrvatskoj, jedini Nikola Stjepanov de Ogh, plemić garički pokorio mu se, te je posjed Leskovac na potoku Glogovnici a u županiji ivaničkoj sa mlini, zemljami i inimi pristojališti dobrovoljno odstupio na 31. listopada biskupu, da mu tim namiri, što mu je štete i nepravde počinio bio. Kada biskup Ladislav nebijaše vrstan silom svladati bunu, mišljaše da će to dobrotom polučiti. Za to vrijeme opominjao je buntovnike

¹ Iz nadbisk. arkiva, Decimalia nr. 3.

² Theiner l. c. 600—601.

³ Liber priv. episc. zagrab. fol. 17.

pismeno, da odustanu od pobune; nu oni se zagroziše biskupovim porukom, ako li će još dolaziti u tom poslu u ove strane, da će ih osramotiti i iztući. I biskupove sudce, koje je poslao da učeraju od buntovnikah 100 marakah srebra, koju svotu morali bi izplatiti kao odštetu biskupu za počinjene štete prigodom prvoga ustanka, sramotno su proćerali, da što više, zaplienili su i porazdielili medju se onaj novac, što ga je biskup poslao, da se njim uzdržaje posada u Ivaniću. Sva ova bezdjela buntovnička bijaše spreman oprostiti biskup, ako li se za nje pokaju; nu oni prezrieše tu milost.

Ali ipak kraj svega toga, u nadi da će se nagoditi, sadje biskup početkom ožujka 1335 u Ivanić, a onda bijaše korizma, vrieme pokore, misleć da će tada i buntovnici popustljiviji biti. Nu ni ovo dogcvaranje neurodi nikakovim plodom, s toga na 16. i. m. izda biskup proglas iz Ivanića, u kojem veli, da kada raste prkos, treba da se podoštri i kazna za one, koji zaboravivši boga, nastoje svojimi opakimi dieli proždrieti Hristovu sirotinju ili ju obezčastiti, dočim jadni nepojimlju, koliko si zlo navlače na glavu, prema onoj izreci: bezbožnik kopa jamu i izkopa i pade u jamu, koju je načinio. Zloba njegova obrati se na njegovu glavu i zločinstvo njegovo pade na tjeme njegovo. Toga radi da buntovnici za svoj prkos dostojno budu kažnjeni, nalaže ovako: da svaki svećenik ili svjetovnjak, koje mu drago časti ili ugleda, koj bi se usudio prkositi, buniti, strku učiniti il nasilje, zasjedati, urotu podpirivati, tajne sastanke držati, napadati na biskupske posjede, ili javno proglašivati buntovne zaključke, ili koga u slična bezdjela snubiti ili podticati, savjetovati i štititi proti biskupu, njegovoj crkvi, njegovim činovnikom i pristašam, da osim osvete božje podpada pod crkveno izobćenje, i da takovoga, osim samoga biskupa, nemože odriešiti niti jedan svećenik, pa ako li se takov buntovnik pokaje i zadovolji svim zahtjevom, to se istom tada, nu ipak njegovom dozvoljom, odriešiti može. Zatim se svaki uživatelj biskupskih zemljištah, koj je u istoj pobuni javno sudjelovao, lišava s mjesta svih zemljištah. Napokon da i oni svećenici i svjetovnjaci, bili oni koje mu drago časti ili ugleda, koji su svjetovali ustaše da robe i pliene biskupske posjede, ili koji su buntovne sastanke javno sazivali, ili ustaše gostoljubno primali i s njimi obćili, da su izobćeni, a da ih osim njega nijedan svećenik odriešiti nemože. — Ovaj proglas u više primjerakah prepisan i biskupovim pečatom potvrđen, da bude sva-

komu poznat, zapovjedio je, da se mora pribiti na crkvena vrata svake župe po biskupiji.¹

Ovaj proglas razjari buntovnike još većma, pa biskup bijaše prisiljen uzmaknuti iz Ivanića u Zagreb.

Dok se Ladislav de Kobol tako trudio oko crkvene desetine, da mu ju svjetovnjaci podmire, pobrinuo se takodjer, da i crkveni redovi, u koliko nebijahu izuzeti, tačno zadovolje ovoj dužnosti, a naročito zahtievao je desetinu od Pavlinah, koji su tada imali svoje samostane i zemljišta u Remetah kod Zagreba, u Dubici, Gariću i u dolnjoj Bukovici. Naredbom pape Hadrijana IV (1154 do 1159) oprošteni bijahu od davanja crkvene desetine Cistercite, Božjaci i Hospitalci, i to od onih zemljištah, koja il vlastoručno ili svojim troškom obradjuju, dočim ostali monasi, da su prosti od desetine samo od zemlje prvi put obradjene i od zemaljah, koja vlastoručno ili svojim novcem obdjelaju, te od vrtovah i stoke, ali ne od onih što im kmetovi ili ini za ime božje obrade. Ovakov zakon postojao je u crkvi², ali tečajem vremena bijahu pojedini samostani dostali i kakov poseban papinski breve, kojim su oslobođeni bili od davanja crkvene desetine, najviše vinske.

Na temelju crkvenoga zakonika zahtievao je biskup Ladislav od hrvatskih Pavlinah desetinu, naročito vinsku, i tim se upleo u parnicu s ovim redom. Provincijalom pavlinskim bijaše tada Petar, a ovoga odasla provincija sa nekoliko jošte drugovah u Ugarsku k magistru Totimiru, stolnobiogradskomu prepozitu, kraljevu podkancelaru i od rimske stolice odredjenomu sudcu u crkvenih parnicah. Proučiv Totimir tužbu pavlinsku, ureče ročište na 1. srpanj 1335 u Višegrad, na koje pozove takodjer i biskupa i kaptol zagrebački. Na urečeni dan dodju doisto stranke na Višegrad, i to: provincijal Petar i biskup zagrebački osobno, dočim je kaptol zagrebački zastupao opat zagrebačkih Cistercitalah Matija kao „censervator iurium ecclesiae zagrabiensis.“ Na temelju podastrtih izpravah, koje je jedna i druga stranka priobčila, dokazalo se, da su doduše nekoč Pavlini davali crkvenu desetinu od svojih vinogradah i zemaljah, nu da ih je kasnije rimska stolica posebnim breveom riešila ove dužnosti, pa na temelju tom izreče na 13. i. m. sudac Tatomir osudu, kojom pavlinske samostane, majure i klijeti oslobodi od svakoga desetinanja.³

¹ Liber priv. l. c. fol. 72.

² Decret. Gregorii IX. Lib. II. Tit. XXX. c. X.

³ Liber priv. l. c. fol. 22.

Učerivanje crkvene desetine bijaše vrlo tegotno, a uslied najnovije bune s poteškoćami skopčano, te se već vrlo rano počelo misliti, bar u kaptolu zagrebačkom, da se desetina iznajmi najboljemu nudiocu, što je upravo u to doba i potrebom postalo; jer ako su plemići i ne rado davali desetine, i opet teško gledali da se ista pobira od kmetovah, koji su na njihovih posjedih naseljeni bili, to su ipak voljeli po ucjeni odkupiti ju novcem i tako svu za sebe pobrati, dočim opet i kaptolu bijaše to udobnije, jer kraj svojih allodialnih plodinah, koje bijahu pojedinomu članu dovoljne, ako je za desetinu dobio i manju svotu, zato mu ipak ova sigurna bijaše. Godine indi 1335, na dan prije Lovrinja ili 9. kolovoza, kada se po kaptolskih štatutih birao novi dekan, stvoriše kanonici i novi zakon o iznajmljenju crkvene desetine, i to kako ga je izradio njihov sučlan i pravnik Ivan naime arcidjakon gorički. Ponajprije indi uglaviše, da od nudilacah za iznajmljenje desetine onomu se daje prednost, koj će bar dvie marke više obećati nego ostali, a za što manjega iznajmiti, biti će dovoljno, ako od ostalih natjecateljah obreće dati bar četvrt marke više. Zatim da se nijednomu nedozvoljuje iznajmljivati kaptolske prihode za buduće, dok nebude podmirio prošle obroke za one, koje je jur iznajmio, i to bar prvu četvrt da plati o božiću, drugu o vazmu, a treću, kada mu izteče najamni rok. Slučí li se pako, da se je dotičniku za ono vrijeme, dok u najmu drži prihod, nanesa kakova šteta ili ljudskom silom ili prirodnom nepogodom, to ju najamnik nije dužan podmiriti, već od onoga samo platiti najmovinu, što je ubrao, neobveže li se prije najamnik, da će i u tih slučajevih ipak izplatiti podpuni najam. Buduć pako da je u prvanja vremena mnogo bilo svadje i neprilikah radi najamnikah, jer ročište za iznajmiti kaptolske prihode nebijaše točno označeno, to ovim uglaviše: da se desetina vinska kotara ili rovaša zagrebačkoga, goričkoga i bekšinskoga, te prihod županije sisačke i topličke može iznajmiti samo od dana pred Jakobovom do Lovrinja ili od 24. srpnja do 10. kolovoza, i to samo u stolnoj crkvi ili pred njom do večernice ili povečerne (completorium) dok se svrší pjesma „salve regina“, ili prema vremenu ina pjesma u slavu bl. djevice, poslie toga prestaje za onaj dan iznajmljivanje. Zatim da se tribut ili daća zagrebačka i kašinska može iznajmiti samo od Lovrinja do dana pred Stjepanjem ili od 10. do 19. kolovoza; napokon desetina vinska rovaša zagrebačkoga do osmine Stjepanove ili 27. kolovoza, a bude li berba oko Stjepanja, to će biti za iznajmiti ju posljednji rok predvečerje te svet-

kovine ili 19. kolovoz. Razumieva se pako samo po sebi, da će najamnik biti dužan ugovorenu najmovinu točno izplatiti, pak i to, da pojedine kotare može iznajmiti samo jedan ili najviše dvojica, a to za to, da se preprieči, da nebi najamnici prihoda kaptolskoga isti prihod ustupili inim u najam.¹

Ovaj kaptolski zaključak mnogo je utjecao na samoga biskupa Ladislava, potaknuv ga, da si i on stvori novo vrelo dohodakah.

Po postojećem tadanjem zakonu uživali su pojedini plemići i pojedine veće korporacije na svojih posjedih to pravo, da smiju pobirati i mitnicu i mostovinu, ako li je kroz nje vodio glavni drum; ali za to bijahu dužni držati u dobrom redu drumove, mostove i branilišta. U koliko nam je poznato glavni drumovi bijahu: onaj, koj je vodio iz Vaške ili Sopja na Garić i Čazmu, gdje se ovdje dielio u dva traka, jedan vodio na Varaždin „versus Theutonium“, a drugi preko Ivanića na Zagreb, a preko Save na Sisak, Petrinju i Gore „versus Modrusiam“.

Zagrebački episkopat, kako nam svjedoče razvodi njegovih posjedah², bijaše njimi toli od vladalacah koli od pojedinacah vrlo bogato nadaren, što je biskup zagrebački Stjepan II sam javno priznao, veleć „episcopatus noster per omnipotentis dei gratiam habundaret in omnibus bonis“; a sva ta dobra ležala su većinom tik glavnih drumovah, s toga bijaše i biskupom zagrebačkim već radi vlastite ekonomije dužnost držati drumove u dobrom redu i popravljati mostove. Toga radi zamolio bijaše i biskup Ladislav ugarskoga kralja, da i njemu dopita pravo mitnice i mostovine, (kako su uživale pojedine gradske občine, kaptol zagrebački, Križari i veliki plemići), a naročito u kotaru ivanićkom, u tom obljubljenom boravištu biskupah zagrebačkih. Ne samo drume i mostove već i branilišta bijahu dužni takovi veleposjednici držati u dobrom redu, pa kako je biskup zaprosio mitnicu za uzdržavanje tvrđje Ivanića, isto tako zamolio kralja, da svojom visokom vlasti nastoji, da se tvrdji Hrastovici u gorskoj županiji, koju suzdržavati mora, povrate i oni posjedi, koji su bili oko nje i koje sada pojedinci bezpravno uživaju.

Ovoj jednoj i drugoj prošnji zadovoljio je kralj, te pismom svojim od 30. studenoga naložio banu Mikcu, da oba posjeda prozvana Vinodol kod Hrastovice, od kojih jedan je od pamtivieka

¹ Mon. histor. episc. zagrab. II. p. 32.

² Ibid. p. 104—122.

bio kaptolski, a drugoga kupio biskup zagrebački Ladislav, kao takodjer i ona dva prozvana Pek i Berezd (Brestje), koja drži kao feud od opata topuskoga, istomu biskupu vrati, i takodjer da i inim, koji ih nepravедno uživaju, prepovie uživanje istih.¹

Inim pismom od 2. prosinca, upravljениm kaptolu pećuvskomu, stolnobiogradskomu i požežkomu, javlja kralj, da je dozvolio biskupu zagrebačkomu mostovinu u kotaru ivaničkom, i to po onom cjeniku, kako se u Božjakovini pobira mitnica, pa im nalaže, da svaki kaptol pojedince pošalje jednoga svoga člana u Božjakovinu, a on da će takodjer poslati onamo kao komisara i to ili Vislova vislovskoga ili Guntera seljskoga ili Petra Pogana, pa da točno prouče božjakovinsku mitničku pristojbu, koju će on potvrditi, da se po istoj u ivaničkom kotaru pobira mostovina.² Ali mnogo prije nego li je isto poslanstvo stiglo u Božjakovinu, bijaše već mostovina za kotar ivanički saborom priznana i po kralju potvrđjena. Kraljevo pismo glede toga izdano u Višegradu na 30. prosinca odiše skroz bogoljubnim duhom. „Buduć da znamo, veli se u uvodu, za stalno, da će nas gospodin s ovoga svieta odazvati, to želimo dobrimi djeli predusresti posljednji dan naše žetve, a osobito tim, da službenike Hristove kraljevski nagradimo, i da po tom, što ćemo uraditi na zemlji, sabrati ćemo mnogo veći plod na nebu.“ Osobiti za tim svraća pozor na crkvu zagrebačku, pak da njezin biskup i službenici zadrže ga u blagoj uspomeni, to „na prošnju biskupa zagrebačkoga Ladislava s privoljom biskupah i barunah naše kraljevine i za spas svoje duše“ dozvoljuje crkvi i biskupom zagrebačkim na svih i pojedinih mostovih, po kojih se s raznih stranah izlazi ili ulazi u Ivanić iz ivaničkoga kotara ili njegovih medjašah, da se mostovina onako plaća, kako je običaj u Božjakovini, a to za to, da se mostovi grade i čuvaju u dobrom redu, pa isto tako i braništa, koja su ondje dozvoljom kraljevom podignuta, kao i ona, koja budu u buduće.³

Za to vrieme spremalo se poslanstvo, kako je kralj naložio, u Božjakovinu, koja bijaše vlastništvo najprije reda božjačkoga a sada križarskoga. Pećuvski kaptol odaslao je svoga sučlana Nikolu Osječanina, a stolnobiogradski svoga člana Ivana arcidjakona, kojoj dvojici pridružio se u kraljevo ime Vislov, plemić vislovski, dočim

¹ Liber priv. l. c. fol. 52.

² Ibid. fol. 24.

³ Ibid. fol. 24.

rianov, Leustakij, Arnolfo i Nikola, sinovi Sekirini. U kotaru napokon ivaničkom: Danak, Nikola Donikov, Matija Drživojev i Petar Mihaljev, koji su svojim ljudmi revno podpomagali i dizali ustanak, dočim ga je i sam ban Mikac sa sinovi tajno podpomagao.

Glavna svrha ovoj buni bijaše ubiti biskupa zagrebačkoga, i proćerati kraljeve povjerenike, koji su se, kako spomenusmo, bavili tada u Božjakovini. Kakove su sve izgrede počinili ustaši tečajem ove pobune, nije nam u podrobnostih poznato, već samo spominje se mimogred ovo: da su pokušali dva puta udariti na biskupa, kada se je u ovih stranah desio, da ga proćeraju ili uhvate ujedno sa kraljevimi izaslanici, nu uspjeti ipak nisu, jer ih je obranila krepka biskupova posada. Zatim da su držali razne javne buntovne sastanke i stvarali zaključke na užtrb crkvene slobode i časti biskupove. Da su sastavljali i pjevali na pučkom jeziku svakojake sramotne pjesme, u kojih se ruglu izvrgavao biskup i njegovi ljudi, dà, što više, u istih popievkah prietilo im se smrću. Da su posjede crkvene, koje uživaju kao feud, upotriebili za zakloništa biskupovih neprijateljah. Da su pomoću bana Mikca i njegovih sinovah osvojili i poplienili biskupska zemljišta. Da su izdali takove proglose, u kojih su svećenstvo ruglu izvrgli. Da su udarili i uzimali od vjernih biskupovih podanikah neobično težak namet, usljed česa da su iste sasvim oglobili. Da su na činovnike biskupove vrebali i napadali, pak bi ih i ubili bili, da im je pošlo za rukom. Da su desetinu biskupovu, te namet i daće nepravедno zanijekali i posvojili. Da nisu hajali za biskupove opomene, dapače porukom biskupovim prietili, da će ih izbiti i osramotiti. Da su novac, koj je poslao biskup, da se njim suzdržaje posada u onih kotarih, zaplienili i s njim pobjegli. Da nisu izplatili raznih svotah, a naročito globu od 100 marakah srebra, koju su imali izplatiti već za prvi ustanak, već što više, silovito su proćerali biskupova računara i sudce, koje je onamo poslao, da ju učeraju; te su počinili još takovih sablaznih i nepravdah proti biskupu i njegovim ljudem, da se ni izreći nemože, a što je najgore, sve su to uradili, jer su se oslonili u zaštitu bana Mikca i njegovih sinovah.¹

Tečajem dakle malo nešto više od godine danah digli su se plemići, predijaliste i podanici biskupski dva puta proti njemu, a drugi put jošte ustali su oni računajuć na podporu i zaštitu prve glave u zemlji, bana naime Mikca! Ova okolnost posvjedočuje nam,

¹ Ibid. fol. 69.

da biskup zagrebački Ladislav de Kobol bijaše u biskupiji kao tuđin omražen, a najviše zato, jer se u njemu nije izticalo ništa uzvišena i po diocezu korisna, već samo neizmijerna pohlepa za novcem, da ga napokon morao ostaviti i proti njemu raditi sam ban, premda si bijahu kumovi, i premda je ustupio banovomu sinu Akušu podpunu desetinu u županijah: gorskoj, dubičkoj i sanskoj.

Biskupu Ladislavu bijaše dakako teško, što se s njegovimi neprijatelji udružio najbolji mu prijatelj ban Mikac; nu on, računajući na zaštitu krune, a kao glava biskupije na crkvene kazni, sašao je početkom travnja ili poslie osmine vazma s ogromnom pratnjom u Čazmu, imajuć jošte uza se kraljeva povjerenika Guntera, plemića seljskoga, i Petra, kanonika pojca kaptola požeškoga, i tuj je urekao sastanak, a u tu svrhu, da se potanje obaviesti ob samom ustanku, i da privuče na svoju stranu one mlitavce, koji se nisu odrješito izjavili ni za bunu a niti proti njoj.

U sriedu na 10. travnja (1336), kao na prvi dan skupštine povelala se iztraga proti glavnim kolovodjam posljednje bune, t. j. proti bivšemu čazmanskomu županu Lovri, Ivanu i Dominiku, sinovom Marcelovim i Gegušu, sinu Aleksandrovom. Prisutni biskupovi pristaše, predijaliste i svećenici posvjedočiše i uvjeriše biskupa, da su pomenuti kolovodje doisto krivci celoj buni i svim izgredom, koji se tečajem ustanka počinili, pa ih usljed te izjave proglasio biskup krivci, te kao takove izobćio i lišio svih pravah i posjedah, koje su uživali kao njegovi predijaliste, a ovo izobćenje protegnuo i na sve one, koji bi iste izobćenike štitili il gostoljubivo primali, dapače i na unučad istih štitnikah.¹

Sliedeći dan ili u četvrtak na 11. travnja nastavila se iztraga, i to proti onim, koji su pomenutim kolovodjam najveću pomoć pružali. Pošto bijaše na toj skupštini proglašen zaključak i osuda stvorena u jučeranjoi skupštini, povelala se iztraga proti glavnim pomagačem pobune, a kao takovi bijahu okrivljeni plemići sv. ivanskozelinski Farkaš i njegov sin Pavao, te Martin i Ivačin Berivojevići, plemići garički. Buduć da se je i za ove dokazalo, da su revno podpomagali ustanak, to ih je biskup izobćio, a ovomu izobćenju kao otežujuću okolnost spomenuo, da mu rećeni plemići od više već godinah nisu dali dužne desetine, premda ih je on na tu obvezu po svojih ljudih često opominjao, „propter quod, nos de-

¹ Ibid. fol. 69.

cimas papales ab illorum nobilium parte nobis provenientes, de nostra camera persolvi fecimus atque dari.“¹

Skupština se dakle svršila izobćenjem glavnih ustašah; ali upravo tim nije polučila svrhe, jer su se upravo u to vrijeme crkvene kazni preveć često upotrebljivale, a opet se nije svagda znalo, zašto su upravo upotriježene, pak su zato i te kazni mnogo izgubile od svoje nekadašnje sile, i sviet nije od njih onako zazirao kao nekoč.

Što je biskup namislio polučiti ovom skupštinom, ugušiti naime ustanak, toga ipak postigao nije. Istina je doduše, ako povjerujemo pismu biskupovom izdanom na 27. svibnja, da su se prigodom te skupštine svikolici predijaliste i gradjani slobodnih gradovah, te graščani (castrenses) čazmanski, ivanički i dubravski dozvali pameti i umolili ga, da im zabludu oprost i da ih u prvanju milost primi, a on da im je oprostio sve uvrede, nanešene njemu i njegovim ljudem, te u prvanju milost primio njih i njihovu unučad pod taj uvjet, da nebi u buduće ili riečju ili činom ili ukupno ili pojedince pokazali mu se nepokorni, za koj slučaj da će oćutiti i oni i njihovi potomci strogost onih kaznih, kojimi su kažnjeni kolovodje i prvi njihovi doglavnici.² Nu to bijaše samo prividan uspjeh, jer za kratko vrijeme isti ovi pokornici stupili su u redove ustaške, kada im se nova prigoda pružila udariti na biskupa.

Biskup Ladislav laskao sam sebi, da je tim bunu udušio, što mu se je prilična bar većina pokorila u Čazmi; kraj svega toga ipak nije vjerovao, da će oni, koji su se pokorili, u toj vjeri tvrdo potrajati, pa je scienio, da će biti vrlo probitačno uvijek im predočivati, što su obrekli. Izjavom od 23. lipnja spominje opet biskup, kako je g. 1333 nastala neka razmirica medju njim i njegovimi predijalisti čazmanskoga, ivaničkoga i dubravskoga kotara, koja se kašnje izvrgla u podpunu bunu, kojoj su se na čelo stavili Lovro, bivši župan čazmanski, Ivan i Dominik sinovi Marcelovi i Geguš Aleksandrov, koje je on radi toga i izobćio, doćim ini predijalisti, gradjani i kmetovi priznaše svoj zločin, pokorili se biskupu i umolili ga, da ih primi u prvanju milost, te mu tvrdu vjeru zadali, da se neće više iznevjeriti već i obićne daće toćno u naznaćeni rok plaćati, a namet, ako ga kada biskup radi vlastitih potrebah nametne, davati njemu i njegovim nasljednikom, kao takodjer i sve učiniti, što biskupu zagrebaćkomu pripada od starine.³

¹ Ibid. fol. 70.

² Ibid. fol. 71.

³ Liber priv. l. c. fol. 71,

Znano nam je jurve, da su čazmanskoj skupštini prisustvovali kraljev čovjek Gunter seljski i Petar, kanonik pojac kaptola požeškoga, koji su u kraljevo ime došli, da prouče božjakovinsku mitnicu. Da se biskup Ladislav opravda, što je iztragu poveo i što je onako strogo osudio kolovodje i buntovnike, ovomu svomu postupku da bude pravovaljan tražio je jamca, i to u pomenutoj dvojici. Dobivši ovi priepise u kojih se spominje ciela buna i povedena radi toga iztraga i osuda biskupova, došavši u Požegu zamoliše tadanji kaptol u ime svoje kao prisutnikah i u ime biskupa zagrebačkoga, da iste priepise pod svojim pečatom na novo izda, i to sudbene porabe radi. I doisto na 3. kolovoza učini požežki kaptol novi priepis pomenutih izpravah, a na koncu istoga pridoda, da su pomenuta dvojica povjerenikah takodjer izjavila, da su doisto buntovnici krivci i da je zakonito opravdana strogost biskupova. Ovako je isto učinio i kaptol stolnobiogradski na zahtjev Vislova vislovskoga.¹

Povjerenstvo, koje je imalo izpitati božjakovinsku mitnicu, bijaše se za vrieme pobune vratilo u Ugarsku, i to izaslanici kaptola stolnobiogradskoga i pečuvskogoga, dočim ono od kaptola požeškoga prisustvovalo je iztragi u Čazmi. Poslie svršene iztrage vratiše se i oni kući, te na 24. travnja 1336 izviesti požežki kaptol kralja o cieni na božjakovinskoj mitnici, dočim je kaptol stolnobiogradski to isto učinio prije mjesec dana. Na temelju suglasnoga izvještaja obih kapitulah potvrdi kralj 1. veljače 1337 taj cjenik i strogo naloži, da se po njem plaća mostovina u kotaru ivanićkom i u susjednih mu kotarih.²

Mostovina dakle stupila je u život u Ivaniću i njegovom okolišu, a tim započelo se novo nezadovoljstvo tako, da biskup bijaše prisiljen sići u Ivanić da bdije, da se opet neizleže nov ustanak. U Ivaniću nalazimo biskupa još tečajem mjeseca rujna, pa kako mu bijaše zadaća gušiti bunu, to je mislio, da će ju tim oslabiti, ako privuče na svoju stran one, koji su uz kolovodje najviše prianjali. I doisto u tom je uspio; jer na 3. već listopada izjaviše pred kaptolom čazmanskim: Gjuuro Hejmov, Pavao Isovov, Gal Martinov, Nikola Saulov, Lacko Junošin, Gjuuro Zelinčanin, Andrija Komlovac, Andrija od sv. Petra, bivši ključar biskupov u Dubravi, Petar Martinov i Bekša, svi iz županije čazmanske; zatim iz župa-

¹ Ibid. fol. 70.

² Ibid. fol. 26.

nije dubravske: Petar, brat Kopozov, Martin Florianov, Leustak, Arnold i Nikola sinovi Sekirini; napokon iz županije ivaničke: Danak, Nikola Donikov., Matija Drživojev i Petar Mihaljev, u ime svoje i u ime svih stanovnikah ovih županijah, da se žele izmiriti sa biskupom, jer su mnogo zla izkusili, odkada se od njega odvrgoše, pa prisegom se vežu, ako bi u buduće ili sami ili oni koje zastupaju prionuli kolovodjam buntovničkim ili savjetom ili činom, ili ih gostoljubivo primali, ili krenuli vjerom, ili nagovarali proti slobodi crkve, da se bez ikakova suda mogu lišiti svih pravah i posjedah, a ovoj izjavi primetnuše još i to, da pod sličnu kaznu podpada i svaki onaj, koj bi znao za takove buntovnike il njihove dobrotvore pak ih odao nebi. Obrekoše jošte, da ako je biskup voljan, da će sve to, što su ovdje obrekli, potvrditi takodjer prisegom pred kaptolom zagrebačkim ili pred inim kojim.¹

Ovom izjavom prividno bar stišao se je ustanak, jer tečajem g. 1338 u istinu nije došlo do nikakova sukoba medju biskupom i stanovništvom ovih županijah.

Tečajem ove razprave saznasmo, da se je kaptol zagrebački često zakvaćio sa občinom gričko-zagrebačkom i to najviše radi uvoznine i mitnice. Nepogode, koje izkusio biskup Ladislav od svojih predijalistah tečajem ovih posljednjih godina, bijahu dovoljne i za kaptol i za gradsku občinu, da se iz njih nauče, kako je štetonosno, ako li se neuvaže pravedni zahtjevi jedne i druge stranke, gdje se uz to od vlastitoga prava malo ili ništa gubi. Medjusobnim indi dogovaranjem dodje napokon na 28. travnja 1339 do podpuna izmirenja, te kaptol javi na taj dan sakupljenomu gradskomu vieću, koje je sastojalo iz Nikolte sudca te prisežnikah i savjetnikah: Petra, Pulana, Pavlete, Vučete, Endrejka, Martina, Dimitra, Pintikača i Niklina, te cielomu gradjanstvu uvjete medjusobna sporazumka. Ponajprije indi da neće gradski sudac ni občina daću prozvanu postava, koju im takodjer i sam kralj dopitao, ili kakovu inu daću pod kojim mu drago imenom nametati ni tražiti od podanikah crkve zagrebačke, te radi nje ili inę slične daće činiti im poteškoćah, već da će se odreći svakoga prava ma bilo ono i kraljevim pismom zajamčeno. Zatim da gradski sudac ni občina neće priječiti porezovnikom kaptolskim pobirati tribut kaptolski od gradskih podanikah po selih, izuzam stojeće ondje gradjane, kako to kaptolu zajamčuje običaj i kraljeva darovnica, pa ako bi se isti

¹ Liber. priv. l. c. fol. 72.

opirali tomu, da ih neće štiti gradska občina. Ista će občina također nastojati, da će sa kaptolskoga zemljišta, koja posjeduje u gornjem gradu¹, morati se maknuti i to za petnaest danah ona sgrada, koju je ondje podignuo neki obćinar. S druge opet strane odriče se kaptol prava na pobiranje filjarščine, te ju prepušta gradskoj občini. Dozvoljuje jošte, da građani slobodno uživaju traja, koja su do sada uživali na kaptolskih posjedih, naročito u Bukovcu, pa koji su izgubili izprave, koje im to zajamčuju, ako se samo znade, da su do tada bili ondje zakoniti posjednici, pak se prijave do Stjepanja, to će im kaptol izdati nove, u kojih će im također zajamčiti, da ih potomci uživati mogu; onim pako, koji se do toga roka za to prijavili nebi, oteti će kaptol traja kao buntovnikom. Napokon obvezala se je jedna i druga stranka, da neće uvadjati nikakovih novotarijah, već se uzajamno ljubiti i podpomagati proti nasilnikom. Istim danom prihvatilo je i potvrdilo ovaj sporazumak i gradsko vieće; a tako se svršila dugotrajna parnica, koja „non solum nobis, sed eciam ipsi capitulo non modicas expensas induxerit et labores.“²

Dok se je ovako kaptol zagrebački nagodio sa svojim protivnici preko Medvedščaka, planula je nova i užasnija buna u kotaru ivaničkom, čazmanskom i dubravskom; oni bo, koji su se prije nešto više od jedne godine zakleli bili pred čazmanskim kaptolom, prekršili su prisegu i snovali novi ustanak, a uzrokom tomu bijahu po svoj prilici nesnosni zahtjevi samoga biskupa. Već u proljeću g. 1339 pojavise se mjestimice prvi znaci ustanka, jer već na 24. svibnja izdao je biskup iz Zagreba naredbu, kojom u pogledu bune ublažuje prvi svoj proglas od 16. ožujka 1335; nu ova blagodat ima se protegnuti samo na svećenstvo, dočim za svjetovnjake da postojati mora ista doslovce. Dapače istoj nadovezuje, da nijedan svećenik u ovih županijah bez naročite dozvolje rimske stolice ili biskupove privolje nemože ni nesmie odriešiti nijednoga palikuću, hotimičnoga ubojicu, krivokletnika i silovita otimača crkvene imovine; sluči li se pako, da takov izobćenik umre, neka mu se zanjeka crkveni pogreb; svakomu pako svećeniku, koj bi se usudio bez više dozvolje odriešiti krivca pomenutih zločinah, zagrozio se je i

¹ Godine 1247 na 11. rujna poklonio je Bela IV kaptolu zagrebačkomu u gričkoj občini „montem Gradyz“, da si ondje sagradi kakovo branilište. Na tom prostoru (danas Vrazovo šetalište) sagradio si kaptol kulu, koja se zvala „Popov turen“.

² Mon. episc. zagrab. II. p. 136.

srdjbom rimske stolice, i da će sam udjeljenom si vlasti proti njemu postupati, lišiti ga naime beneficija i izobćiti. Napokon nalaže zagrebačkomu i čazmanskomu kaptolu, da na stolnu i sbornu crkvu, te župnikom i župnim upraviteljem ciele dioeceze, da na župnih crkvah pribiju ovaj njegov oglas, da se nitko izpričati nebude mogao, da mu je bio nepoznat.¹

Ovom prietnjom polučio je biskup sasvim protivno; mjesto da bi njom oporne duhove zastrašio, još ih većma razplamtio. Novomu ustanku staviše se odmah na čelo: Ivan Marcelov i brat mu Dominik, Lovro Ugrin, Gjuro Hejm, Blaž Martinov, Grga Benkov, Nikola Dimitrov, Gjuro Zelinčanin, Bekša i Kopoz Mihaljevi, Ivan Jurišin i Geguš Aleksandrov, koji su u brzo digli ustanak te provalili u županiju ivaničku. Biskupova posada, koja bijaše ondje namještena, oprla se je doduše buntovnikom, ali su ju suzbili i grozno osakatili, a u tom sukobu pao je jošte i biskupov kamenar, dočim su mu sudruga teško ranili na nozi, nakon toga popališe županiju i poplieniše, a osobito biskupske posjede silno oštetiše.

Dočuvši za to biskup sadje s jakom silom u ove strane, naročito u Ivanić, kamo ureče i skupštinu na 15. kolovoza. Svrha ovomu sazovu skupštine bijaše, da se dokažu izgredi buntovnički, da se proti njim povede iztraga, i da se napokon kazne. Na ovu skupštinu došlo je samo nekoliko biskupovih pristašah, dočim od buntovnikah nije došao nijedan, oni se bavili po županijah i dizali ustanak. Radi svega toga ogorčen biskup osudi i izobći na pomenutoj skupštini kolovodje te pobune i one, koji su oružjem sudjelovali u posljednjem ustanku, dà i one, koji bi se usudili podpomagati ih savjetom il činom. U tako opasno doba valjalo je biskupu ostati medju ustaši, da propita i dozna o njihovih namjerah, i da shodne korake učini, kako da se čim prije ustanak uduši. Boraveći u onih stranah sadje nekako početkom mjeseca rujna na svoje imanje, koje je ležalo u čazmanskom kotaru, prozvano Zerdahel ili Sredice (po svoj prilici današnje selo u belovarskoj župi), da odredi shodna za slučaj, ako bi buntovnici napali na taj posjed. Ustaše, koji su bili dobro obavješteni o svemu što je biskup radio, kada su doznali da boravi u Sredicah, podigoše snažnu četvu, koju su predvodili Ivan i Dominik Marcelovi, Gjuro Hejmov i njegovi sinovi, te Gjuro Benediktov, Nikola Dimitrov, Lovro Ugrin, Bekša

¹ Liber priv. ep. zagrab. fol. 72.

i Kopoz Mihaljevi, Gal crveni, Martin i njegovi sinovi, i Lubačin Pavlov, te š njom udariše na taj zaselak, da samoga biskupa uhvate i ubiju. Biskup, koj je doznao za njihovu namjeru, ukloni se, štićen vojnom silom, za vremena u Čazmu, i tu u nedjelju na 5. rujna svečanim načinom izbóci u sbornoj crkvi pomenute kolovodje, te proglasi njih i njihove potomke za vječna vremena lišenimi svih posjedah, koje su do tada uživali.¹

Buntovnici, koji se množili svakim danom, prisiliše napokon biskupa, da je morao pobjeći iz Čazme i njezinoga kotara i prenesti se u utvrđeni Ivanić. Koliko bijaše biskup ogorčen na buntovnike, vidi se iz onoga proglasa, kojim iz Ivanića zaprijeti prokletstvom svakomu, koj bi se usudio zamoliti ga samo, da oprosti buntovnikom ili da im dade zemljišta opet na uživanje kao feud.²

Viest o pobuni ovih trih županijah u brzo se prostrla po cijeloj dioecezi, pa osokolila i one, koji su nerado davali crkvenu desetinu na novi odpor. Tko se je sve uz buntovnike opirao davanju desetine, nije nam tačno poznato, jedino što znamo jest, da su koprivnički gradjani i žiteljstvo arcidjakonata kamarničkoga prepriečili biskupove desetinare, te nisu mogli kod njih razporezati desetine. Doznavši biskup za ovaj odpor umolio je bana Mikca, da posreduje. Ban izda doduše na 31. listopada zapovied Koprivničanom i žiteljstvu arcidjakonata kamarničkoga, da se moraju pokoriti postojećim zakonom glede desetine, nu jesu li ga isti posluhnuli i u koliko, neimamo takodjer nikakovih viestih.³

Usljed čestih pobunah, kako se je poremetio pravni odnošaj predijalistah i kmetovah prema vlasteli, isto tako nastale su i mnoge smutnje glede pojedinih zemljištah, koja su za vrieme bune prispjela pojedincem u uživanje, a najviše predijalistom. Da se nebi ista tečajem vremena ili zagodbom otudjila od crkve, bijaše glavna zadaća biskupova, da dok je još vremena izvlasti ista i opet pripoji crkvi. Da se ovo izvede, zamolio bijaše krunu, da pošalje u ove strane povjerenike, u prisuću kojih da se provede razvlastba. Za ovaj postupak odredi kralj Vislova, plemića vislovskoga i naloži požežkomu kaptolu, da od svoje strane njegovu povjereniku pridruži i svoga sučlana, a on za takova opet izabra kanonika pojca Petra. Ova dva povjerenika stigla su već polovinom listopada

¹ Liber priv. fol. 73.

² Liber priv. fol. 73.

³ Ibid. fol. 20.

u grad Ivanić. U koliko bijaše njihovo djelovanje koristno po biskupa, poznata su nam samo dva slučaja, i to oba od 21. i. m. U prisuću naime plemićah, svećenikah i svjetovnjakah izjaviše Mihaljo i Grga, sinovi Mikšini, te Vukovoj i Črnec, sinovi Martinovi, župljani sv. križki, županije ivaničke, da ono zemljište, koje su kod župne crkve uživali, nije njihovo ni njihove rodbine bilo, već da je od vajakada spadalo pod grad, dakle bijaše biskupsko, pa ga sada opet vraćaju zakonitomu vlasniku, i ujedno obriču, da ako bi s vremenom ili oni ili njihovi potomci opet ga htjeli osvojiti, da budu dužni biskupu ili njegovim nasljednikom platiti krvarinu.¹ Istom prigodom i pod istim uvjeti predao je Pavao Isofov, nekoč predijalista biskupski, posjed Grabrovicu u čazmanskoj županiji.²

Ovakovimi razvlastbami nisu se krotili uzavreli duhovi, dà, sve većma su se podjarivali, a naročito godina 1340 bijaše za biskupa i za same buntovnike vrlo kobna. Već početkom te godine Mihaljo sin Saulov, koj je prvanjim već pobunam prisustvovao i više putih razbio biskupove čete, provalio bijaše u ovo najzadnje vrieme oružanom rukom na neki biskupski posjed, oplienio dvorac i gospodarstvene sgrade i bogatim plienom pobjegao. Za to vrieme bijaše biskup u Ivaniću, nu nepouzdavši se u snagu svojih četah nije se usudio navaliti na otimača, koga su podupirali kolovodje buntovnički, već samo na 9. veljače izreče prokletstvo nad njim i nad svimi prvaci ove bune, pak da isto bude od većega uspjeha, naloži i kaptolu zagrebačkomu, da se u stolnoj crkvi svečanim činom provede ovo izobćenje.

Na 1. ožujka ili na samu pepelnicu sabrala se u stolnoj crkvi množina svjetovnjakah i svećenstva, a naročito: Jakov prepozit, Nikola, kanonik pojac, Dimitar, arcidjakon katedralni, Nikola, arcidjakon kamarnički, Benedikt kalnički i Anton vrbovački, i kanonici meštri: Petar, Martin, dekan Dioniž i Gjuro, pa tuj svečanim načinom prokleše: Ivana i Dominika, sinove Marcelove, Lovru Ugrina, Gjuru Hejma, Blaža Martinova, Grgu Benkova, Nikolu Demetrova, Gjuru Zelinčanina, Bekšu i Kopoza, sinove Mihaljeve, Ivana Jurišina, Geguša Aleksandrova, Mihalja Saulova, Blaža Komlovca, Petra Mihaljeva, Gala hrdjavoga i njegove sinove, Lukača Pavlova poimence, a zatim njihove pristaše i zagovornike ustanka³; dočim bana Mikca i sinove mu spomenuli nisu.

¹ Ibid. fol. 73.

² Ibid. fol. 31.

³ Lib. priv. fol. 74.

Već mnoge od pomenutih buntovnikah usljed naročite njihove izjave, koju su prije tri godine učinili pred čazmanskim kaptolom, mogao je biskup jednostavno lišiti svih posjedah; ali ovim izobćenjem izgubiti su morali i sva građanska prava, da nitko nije smio s njimi ni drugovati, jer svaki, koj je sa izobćenim govorio ili blagovao, da i molio se s njim bogu, bijaše izobćen. Buntovnikom nije napokon preostalo ino nego obratiti se na kralja, izjaditi mu svoje jade i zaprositi milost i zaštitu. Učiniвши više odmah nekako poslie izobćenja, odaslaše punomoćnike u Ugarsku kralju, koji su mu od svegakolikoga stanovništva po županijah: ivaničkoj, dubravskoj, čazmanskoj i vaškanskoj pritužili, da im biskup zagrebački krnji udjeljena po kraljevih predšastnicih prava i povlastice, da ih nepravedno otegoćuje, pak kada su se oni tomu uzprotivili, da ih lišio vlastitih zemljištah i oduzeo im ona, koja su feudalno uživali, te ga zamoliše, da nagna biskupa, da im počituje njihove slobode, i ako je koga lišio, da ga uzpostavi. Prema ovoj prošnji pismom od 13. ožujka naloži Karlo Roberto biskupu, da izpuni želje buntovnikah, pak ako li ima kakova privilegija, na temelju kojih može se opravdati njegov dosadanji postupak, da mu ih podastre do početka mjeseca travnja, a on će ih dati u pretres barunom i velikašem, pa nadju li oni, da pravo stoji na biskupovoj strani, potvrditi će on „da čvršće budu vezani dotični kotari biti mu na službu.“¹

Ovo pismo odasla kralj biskupu po svom tekliču Dominiku Egidijevu. Rok, koj je označio kralj biskupu, da posakupi i pripošalje biskupska privilegija glaseća za ove kotare bijaše prekratak, s toga biskup zamoli opet po svom tekliču kralja, da na svaki način odgodi ročište. Ovoj se molbi odazvao kralj na 28. ožujka, pa ne samo da je riešio biskupa, da nemora privilegijah pošiljati u Ugarsku, već, jerbo je priepor od velike važnosti, to će glavom doći u Zagreb, i da mu se ovdje, na osmi dan, odkako će naime saći ovamo, podastru sve nuždne izprave, da može uzpostaviti poredak.²

Kraljev poruk Dominik imao je jošte jednu zadaću: proučiti naime pravi uzrok pobune, skloniti biskupa na pomirbu i nagovoriti ga, da opet ustupi buntovnikom zemljišta, koja su do tada uživali. Prema tomu ureče on glavnu skupštinu za sve pomenute

¹ Liber privil. fol. 76.

² Ibid.

županije u Ivanić. Skupštini ovoj prisustvovali su osim biskupa i kraljevoga poruka jošte Petar, biskup sriemski, magister Petar Lovrin, plemić s Hotnje, Jakob, prepozit zagrebački, magistri Ivan i Nikola, sinovi Ladislava korpadskoga, župan Gjuro, kastelan vugrovački, Mihalj Nikolin Borčić, Emerik, kanonik čuvar kaptola čazmanskoga, i Toma, bivši dekan istoga kaptola; a od buntovnikah Dominik Marcelov, Gjuro Hejmov, Nikola Dimitrov, Grga Benediktov, Geguš Aleksandrov, Gal hrdjavi, Gjuro Zelinčanin, Ivan Jurišin, Pavao Grgin, Luka Pavlov i ini.

Ponajprije razloži kraljev poruk, da je ova skupština sazvana usljed pritužbe, koju su pomenute županije učinile kruni, i da se kruna zauzela za nje u biskupa i umolila ga, da im oprost i prijašnje posjede vrati. Čuvši buntovnici iz ustijuh kraljeva povjerenika, da je biskupu naloženo vratiti im ona zemljišta, koja su do tada uživali, digoše viku i zahtievaše, da im se ista s mjesta uruče, no biskup se tomu opro, velec, da to nemože dotle učiniti, dok se neposavjetuje s kraljem, koj će radi toga doskora doći u Zagreb. Ova izjava biskupova tako ogorči buntovnike, da su uz prosvjed ostavili skupštinu, proglasili novi ustanak, posabrali čete, š njimi provalili na biskupske posjede, popljačkali ih, oplienili svećenike i mnoge biskupove ljude izranili. Zauzevši tako crkvena zemljišta, ista su medju se porazdielili, svrgli postojeće biskupove sudce ili vesnike, a mjesto njih postavili svoje. Ojačani jošte novimi pristaši, koji su od nužde uz njih prionuli, navališe na Ivanić nakani upaliti biskupski dvor, da u njemu izgori biskup i njegova pratnja. Doznavši biskup što buntovnici smjeraju, izmaknu tajno sa pratnjom u Čazmu. Ostavljeni tako Ivančani bez dovoljne posade, predadoše se buntovnikom na milost i nemilost. Ušavši pobjedonosno u grad, zatražiše od gradjanstva silnu odkupninu, pa državši ovdje sastanak, proglasiše biskupa i njegove doglavnike krivci smrti, a osim toga stvoriše zaključke, kojimi su ruglu izvrgli biskupa i njegove ljude.

Biskup Ladislav, koj je sada bivao u Čazmi, kada mu bje doglašeno što su sve buntovnici u Ivaniću učinili i što su zaključili, nije mogao ničim nahuditi buntovnikom, već ih je na 4. travnja iznovice prokleo i naložio svim kaptolom, prepozitom, arcidjakonom, opatom, župnikom i upravljateljem župnim po cijeloj biskupiji, da to svake nedjelje i svetca proglašuju po crkvah tako dugo, dok bun-

tovnici oružje nepolože; a ostalim vjernim isto tako zaprietio izobćenjem, budu li s buntovnici drugovali.¹

Ali tim su se još većma ogorčili buntovnici, pak su iz Ivanića provalili u Čazmu, nebi li tu ubili biskupa, koj je, doznavši opet za to, utekao sa svojom posadom u Vašku, na što su buntovnici osvojili i Čazmu, pa tuj zapalili kuću čazmanskoga župana Marka i kuće svih onih, koji su biskupu vjerni bili.²

Držeć buntovnici u svojoj vlasti Ivanić i Čazmu, postadoše tim gospodari celoga njihova područja, a svojim groznimi djeli bijahu na strah i trepet svim onim, koji nisu prionuli uz ustanak. Ban Mikac malo je hajao zato, što se otimlje biskupu tvrdja za tvrdjom, posjed za posjedom, ta i on sam ogriešio se o ustanku, s toga bijaše jedinomu biskupu obratiti se na kralja i zamoliti što skoriju i odrješitu pomoć.

Poslavši iz Vaške svoga čovjeka u Ugarsku, nacerta kralju crnimi bojami nesretni položaj i svoj i svojih pristašah u ovih županijah radi nove bune, za koju on drži, da nebi nastala bila, da nije kraljev poruk Dominik Egidijev zlorabio svoje poslanstvo, pa i sam zahtievao na skupštini od biskupa, da buntovnikom s mjesta vrati, što im je oteo bio, pa tim upravo da je raznietio strasti.

Buduć da bijaše stvar vrlo prešna, to naloži kralj magistru Dimitru, prepozitu budimskomu, rodod Čazmancu, da sadje u ove strane i u njegovo ime da povede iztragu i shodna odredi. Što se pako tiče krivnje Dominika Egidijeva, to je opet odredio, da kapitol stolnobiogradske povede proti njemu iztragu, da se dozna u koliko je kriv ili nekriv ovoj buni.

Koncem mjeseca travnja bijaše već prepozit Dimitar u ovih stranah, jer je već na 2. svibnja urekao glavnu skupštinu u Čazmi. Na ovu skupštinu došao je silan broj buntovnikah, koji su pred kraljevim čovjekom osvadili biskupa kao pravoga kriveca za celu ovu bunu, jer ih nije pustio uživati se starih njihovih pravica, dočim im opet biskup odgovorio, da oni ni nemaju nikakvih pravica, već samo crkva zagrebačka ili njezin biskup. U toj vrevi dokazah i za i proti pravu, nebijaše se usudio Dimitar izreći osude, već u kraljevo ime pozva stranke na kraljevo vrhovno sudište, označivši im rok trojačku osminu ili 11. lipanj, na koj dan da jedna i druga stranka neka donese shodne izprave.³

¹ Liber privil. fol. 74.

² Ibid, fol. 76.

³ Liber priv. fol. 76.

Dok je u ovih stranah vodio Dimitrije iztragu proti buntovnikom, vodila se je u stolnobiogradskom kaptolu ina proti poznatomu nam Dominiku Egidijevu. Ovoj iztragi predsjedao je stolnobiogradski kanonik Emerik, a u kraljevo ime prisustvovao je istoj neki Ivan. Dominik Egidijev bijaše kako znamo okrivljen, da je podpirivao bunu, nu tečajem iztrage doznalo se, da isti, kada mu je biskup zabranio, da nesmije buntovnike uvesti u njihove posjede, dok se on neporazgovori s kraljem, koga je u Zagrebu očekivao, da nije nikoga uveo, već je ovako opomenuo buntovnike: „ako što proti zabrani biskupovoj učinite ili se nedostojno ponesete, pasti će na vašu glavu.“ Ovo isto, kada je potvrdio jošte pred kaptolom čazmanskim, pečuvskim i požežkim i pred kraljevimi izaslanici, koje je odaslao kralj da prisustvuju iztragi kod dotičnih kaptolah, bude napokon nevinim proglašen.¹

Što se tiče buntovnikah, kralj bijaše doduše obrekao, da će doći u Zagreb i tu razpraviti taj priepor, ali sada kada toga učiniti nije mogao, odredi za tu bunu vrhovni sud u Višegradu, koj je sastojao od njegova kancelara Petra, biskupa sriemskoga i podkancelara Totimira, prepozita stolnobiogradskoga, Tome, vojvode erdeljskoga i kneza Pavla, kraljevskoga dvorskoga sudca; a kao prisjednike označio Nikolu, biskupa jegarskoga, Goljarda, prepozita titeljskoga, Dimitra, prepozita budimskoga, Antuna, prepozita hajskoga, magistra Tomu Petrova, kastelana de Choukabro i ine barune i plemiće. Rok pako za to potvrdi onaj isti, koj im je jur označio Čazmanac Dimitar, prepozit budimski, kada je bio glede iztrage u naših stranah t. j. osminu trojačku ili 11. lipanj.

Vrhovni ovaj sud, kojemu je i jedna i druga stranka podastrieti imala sve izprave, na kojih je temeljila svoj postupak i zahtjeve, imao je ili kazniti prestupnike ili izmiriti stranke, te tako opet svesti stvar u pravi njezin tečaj. S toga i biskup i buntovnici nadjoše se tačno u označeni rok na Višegradu. Od buntovnikah prispjeli su ovamo: Gjuro Hejmov, Grga Benediktov, Kopoz, brat Bekšin, Geguš Aleksandrov, Ivan, prozvan čuvar, Ende Endušev, Filip Adurnokov, Gal Martinov, Ivan i Dominik Marcelovi, Ivan Kristinov, Petar Gardunov, Petar Drišin, Drahen Vidušin, Gjuro prozvan Hazug, Luka Valentinov, Boršad Ivanov, Pavao Isovov, Toma Endušev i Dimitar Gjurin, koji svi dodjoše ovamo, da se sami brane, dočim ini, koji su takodjer ovamo prispjeli, umoliše

¹ Lib. priv. I. 76.

Dimitra, prepozita budimskoga, da odvjeta za njih, a ti bijahu: Lovro Ugrin, Egidij Martinov, Blaž Mihaljev, Blaž Marijašev, Bartol Petrov, Luka Daničev, Toma Ilijin, Nikola Endušev, Ivan Vidov, Petar Mihaljev, Pavao Grgin, Gjuro Zelinčanin, Blaž Komlavec, Bekša Mihaljev, Nikola Demetrov, Mato Držilin, Stjepan Vojčin, Petar Jakovov, Grga Mikšin, Mirko Jakovov i Petar Orozov.

Na 12. lipnja ili u ponedjeljnik po svetkovini trojičnoj započeo je vrhovni sud svoje djelovanje. Ponajprije bijahu upitani buntovnici, jesu li donieli kakovih kraljevih poveljah ili bar kakovo ručno pismo, kojim bi dokazati mogli svoje slobostine, pa ako su ih doisto i donesli, hoće li iste sada podastrieti sudu ili u koje ino vrieme, napokon kako misle postupati i na koj način braniti svoja prava? Na ovaj upit vrhovnoga sudišta odgovoriše buntovnici, da oni doduše neimaju nikakovih posebnih poveljah a niti ručnoga pisma o svojih slobostinah, nu da dobro znaju, da su im slobostine zajamčene od kraljevah ugarskih u onih poveljah, koje su isti udie-lili crkvi zagrebačkoj, za koje da mora znati i sam biskup. Na tu izjavu zaprosi sud prisutnoga biskupa Ladislava, da se izjavi što je i koliko istine u tom, što su protivnici izjavili. Ustane indi biskup, te podastre vrhovnomu sudu zlatnu bullu Andrije II od g. 1217 i pisma kralja Bele IV, Stjepana V, dà i samoga tadanjega vladaoča Karla Roberta, koji su pomenutu zlatnu bullu doslovce potvrdili. Saslušav pomnjivo što govori Andrijina zlatna bulla, doznalo je vrhovno sudište, da je kralj Andrija II, pošav u križarsku vojnu, bavio se u Zagrebu, i da ga je umolio biskup i kaptol, da potvrdi sve dotadanje darovnice i prava, koja je uživala crkva zagrebačka, a on da je naložio kancelaru svomu Ugolinu, da mu ih doslovce pročita, pa da ih je tada, buduć ih pronašao autentičnimi, potvrdio istoj crkvi. Medju pravi, koja se spominju u pomenutoj zlatnoj bulli, jesu ova: da nijedan ban, ma bio on i porekla kraljevskoga ili od plemićah ugarskih, nije vlastan suditi podanikom crkve zagrebačke, niti kod njih odsjedati, ni tražiti od njih kunovinu ili inu pristojbu, već da to sve pripada biskupu i to po cijeloj zagrebačkoj biskupiji. Da desetina od pijacovine i desetina od mostovine takodjer pripada biskupu, a tko bi ju uzkraćivao, da se može sudbeno utjerati. Da su oslobođeni podanici i biskupski i kaptolski od plaćanja pijacovine na svjetovnjačkih trgovih i da kraljevski novčari i solari, ako im nedozvoli biskup il njegovi činovnici, nesmiju dolaziti radi trgovine na biskupska tržišta; nadju

li se ondje, to se neka zatvore 40 danah, a što se od trgovine nadje kod njih, da se zaplieni. Jošte, ako bi kada Hrvatska kovala za sebe poseban novac, da biskupski podanici nemoraju, ako li neće, prodavati za taj novac svoju robu, a zateku li se na biskupskih tržištih novčari, koji bi ondje uz prid (agio) zamjenjivali novac, neka se 40 danah zatvore, a što se novca u njih nadje, da se zaplieni. Napokon je zaprietio kralj svakomu vojvodi ili banu roditeljskim prokletstvom, bude li naime od kraljevske krvi; a bude li od ugarskih il hrvatskih plemićah, neka ga biskup pozove pred kraljevski sud, nu prije nego li dodje kao krivac na sud, da izplati biskupu globu od petdeset marakah.¹

Poslie zlatne bulle bijahu pročitane potvrđnice Bele IV, Stjepana V i Karla Roberta, koji su istu u njezinoj cielosti potvrđili.

U pomenutom codexu „Liber privilegiorum episcopatus zagrabiensis“, u kojem nadjosmo i gradivo za ovu bunu, a upravo gdje se spominje način i djelovanje ovoga suda, i kako je biskup podastro Andrijinu zlatnu bullu, koju je g. 1269 potvrđio Bela IV, manjka cieli list, pisan na 4 stupca. Poznavajuć dobro listine i izprave crkve zagrebačke, ovaj manjak možemo popuniti, i nipošto pogriješiti nećemo, reknemo li, da je na tom sudištu podastro takodjer biskup zagrebački povelju Stjepana V od g. 1272, i Karla Roberta, od g. 1318, koji su istu zlatnu bullu potvrđili, a osim toga pročitao i onu od kralja Emerika izdanu g. 1199 crkvi zagrebačkoj, u kojoj se naročito veli „ut nulli bano populum ecclesie memorate pro descensus seu marturinarum sive prebende liceat exaccione molestare, sed in omnibus his, tum Cesmagenses et Dumbrogenses, tum ceteri populi ecclesie suo tantum teneantur episcopo.“² Što je takodjer potvrđio isti Emerik inom poveljom, od g. 1200, kojom potvrđjuje episkopatu zagrebačkomu Čazmu, dar kralja Ladislava, gdje među ostalimi ovako veli: „et populum in ea (Chasma) constitutum adinstar Dumbrogensium et aliorum ecclesie . . . subditorum, in marturinarum et annone pensione sive hospicii debito, non bano, sed soli episcopo respondere cernimus“.³

Na temelju ovih kraljevskih potvrđnica pronášlo se je, da stanovnici u županiji čazmanskoj, ivaničkoj i dubravskoj, nisu kakovi slobodnjaci il neodvisni predijaliste na predijih, jer im se nigdje

¹ Mon. episc. zagrab. I. p. 44.

² Ibid. p. 7—8.

³ Ibid. p. 9.

posebnimi međjaši nedoznačuju predija, već koja su uživali, držali su samo privoljom biskupah zagrebačkih, a buduć da su se pobunili proti biskupu i počinili silna bezdjela, kako se to nalazi u iztražnih spisih kaptola požeškoga, pećuvskoga i stolnobiogradskoga, a za ovaj svoj postupak nikada se nisu pokajali, već i onda, kada im biskup oprostio zabludu, iznovice su se dizali na nj: to ih na 27. i. m. odsudi vrhovni taj sud kao nezahvalnike i buntovnike, toli prisutne koli odsutne, na gubitak gibuće se i negibuće imovine, na progon sa biskupskih predijah i zemljištah; što sve opet ima pripasti biskupu, predavši ih njemu, da im odsudi kaznu, koju su prema tomu zavriedili.¹

Tečajem četrnaest danah, što je vrhovno sudište počelo svoj rad, te izpitivalo o najsitnijih potankostih, da može ob ovom velikom prieporu medju biskupom i njegovimi buntovnimi predijalisti izreći pravoaljanu osudu, te iz sadržaja kraljevskih poveljah, biskupovih izjavah i iztragah kaptolskih slutili su buntovnici, da će biti doisto obsudjeni kao takovi, te po proglašenju osude uhvaćeni i doživotno utamničeni, zato uzmakoše tajno sa Višegrada, a ti bijahu: Lovro Ugrin, Nikola Demetrov, Bekša Mihaljev, Petar Mihaljev, Pavao Grgin, Gjuro Zelinčanin, Luka Pavlov Isović, Pavao Gjurin prozvan Pićula i Gjuro Hazug. Ostali pako, koji su takov potajni biegr držali za sramotu, koja nedoliči junaku, ili se nadali, da neće strogo osudjeni biti, jer nisu bili kolovodje pobune, već samo pristaše, ostadoše ondje, dok je sud izrekao osudu, a nakon proglašenja iste bijahu odmah pohvatani i utamničeni; nu i u tamnici poslužila je sreća Gjuri Aleksandrovu, jednomu od glavnih kolovodjah i Ivanu Kristomovu, da su prevarili tamničare i utekli iz zatvora.

Utamničenim buntovnikom imao je jošte biskup povrh osude vrhovnoga sudišta dopitati i inu kaznu „prout demerentur, per ipsum dominum episcopum et suos officiales corrigendos.“ Kako je postupao biskup sa uzapćenici, nije nam poznato, nu ipak toliko znamo, da je blago postupao s onimi, koji su priznali svoju zabludu, a proti onim, koji bijahu tvrdoglavi, da bijaše strog. Glede toga sačuvala su se za nas dva kraljeva pisma, oba izdana na 16. kolovoza 1340. U prvom potvrđuje kralj amnestiju za uhvaćenike: Petra Driesina, Borča Ivanova, Dimitra Grgina i Dragena Vidušina, kako mu je podastro biskup zagrebački, naime, da su se isti zavjerali, da se neće nikada ni oni ni njihova potomčad povratiti

¹ Liber priv. l. c. fol. 76.

na dosadanja predija, a prekrše li ovu zavjeru, da je vlastan biskup il njegovi činovnici utamničiti ih.¹

Kako se bijaše biskup pokazao blagim prema onim koji su mu se pokorili i svojevolarno odrekli, da neće nikada zatražiti u njega, da ih uzpostavi u prvanje uživanje, tako opet nije mogao oprostiti ni onim, koji su prije osude utekli sa Višegrada, kao ni onim, koji su uskočili iz tamnice, s toga zamolio kralja, da glede jednih i drugih razašalje tjeralice, kako je običaj u kraljevini, da se tako čim prije uhvate i predadu pravici u ruke.² Što je pako učinio biskup s ostalimi utamničenicima, koji mu se nisu pokorili niti ga umolili da im oprost, ne zna se upravo ništa.

Dva podpuna mjeseca nakon izrečene osude po vrhovnom sudu bivio se biskup Ladislav u Ugarskoj. Jedno ga zadržavalo ondje, da shodna uredi glede utamničenih, a drugo, žacao se odmah saći u Hrvatsku, dok nedozna, je li oni kolovodje, koji su utekli sa Višegrada, spremaju novu bunu i kako će se ponieti oporno plemstvo, kada doznade, kako se iztraga i sud svršio na Višegradu.

Doznajući za to vrijeme, da neima izgleda novoj kakovoj pobuni, odluči zaputiti u Hrvatsku. Bojeći se pako, da se nebi u Hrvatskoj zahtievalo od njega da obrazloži svoj najnoviji postupak proti buntovnikom, pa da mu isti bude opravdan i krunom zajamčen, zamoli kralja na 21. kolovoza, da mu osudu vrhovnoga sudišta potvrdi svojim novim i autentičnim pečatom.

Buna bijaše tim utišana, a nije se bilo ni bojati nove pobune od strane predijalista i podanikah biskupskih, jer su kolovodje ili se razbjegli kojekuda ili pozatvarani bili. Kraj svega toga nije se ipak usudio biskup Ladislav poći u Hrvatsku bez kraljeva jamstva, znao bo je, da plemstvo hrvatsko, a naročito silni knez krčki i modruški, Dujam Friderikov Frankapan, te ban slavonski Mikac i njegovi sinovi Stjepan i Akuš, bijahu veliki odpornici glede desetine. Da predusretne svaki i najmanji sukob sa hrvatskim plemstvom, zamoli biskup jošte kralja i za to, da opomene pomenute posebnim ručnim pismom, neka bi se pokorili postojećim zakonom glede davanja desetine. Na uprosbu biskupovu odasla kralj u Hrvatsku kao svoga poklisara magistra Antuna, prepozita sv. Lovre hajsčkoga, i ovomu na 27. kolovoza preda listove, glaseće

¹ Liber priv. fol. 80.

² Ibid.

na kneza Frankapana, bana Mikca i njegove sinove, kojima strogo nalaže, da čim doznaju što im listovi govore, da odmah izplate biskupu zagrebačkomu desetinu od svojih posjedah i da nezaprieče biskupovim ljudem desetiniti njihove podanike i kmetove.¹

Kako se čini, kraljevu se zahtjevu odazvalo plemstvo, nenalazimo bo nigdje, da ih je kralj ikada više opomenuti morao, da svojoj dužnosti zadovolje.

I tako se svršila jedna od poznatih najstarijih bunah glede desetine, što su se pako nakon nje tečajem vjekovah radjale nove, najviše bijahu krivi oni, koji su upravljali krmilom zemlje, a nisu htjeli valjanimi zakoni obuzdati silu i oholiju plemstva a narodu otvoriti prostrano polje, da se kulturno i materijalno razvije.

¹ Liber priv. I. c. fol. 18.